

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1911. Första kammaren. Nr 28.

Lördagen den 13 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 6 i denna månad.

Anmäldes och bordlades bankoutsrottets utlåtanden och memorial:

nr 32, angående åtgärder för anskaffande af ny tomt för riksbanksbyggnad i Kristianstad m. m.,

nr 35, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under *tionde* hufvudtiteln gjorda framställning angående pensionering af extra provinsialläkare m. fl. jämte en i ämnet väckt motion,

nr 36, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition angående ny stat för folkskollärarnas pensionsinrättning m. m., *dels ock* återremiss af punkten 10:o) af bankoutsrottets utlåtande nr 18,

nr 37, i anledning af vissa Kungl. Maj:ts propositioner rörande pensioner och understöd å allmänna indragningsstaten, samt

nr 38, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande punkten 1:o) af utskottets utlåtande nr 30 i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bankrörelse och till lag om ändrad lydelse af 10 § i lagen den 5 juni 1909 angående emissionsbanker, *dels ock* i ämnet väckta motioner.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flere ledamöters begäran sammansatta stats- och bankoutsrottets under gårdagen bordlagda utlåtanden nr 1—3.

Vid föredragning af jordbruksutskottets nästlidna dag bordlagda memorial nr 107, med förslag till voteringsproposition i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckt motion om beviljandet

af ett till understödjande af utdikningar och vattenaftappningar afsedt anslag med benämningen allmänna afdikningsanslaget, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringsproposition.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flere ledamöters begäran nedannämnda sistlidne dag bordlagda ärenden, nämligen jordbruksutskottets utlåtanden nr 108 och 109, andra särskilda utskottets utlåtande nr 1 äfvensom Första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15.

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.*

Föredrogos ånyo och företogs punktvis till afgörande konstitutionsutskottets den 10 och 12 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 26, i anledning af väckta motioner angående ändrade bestämmelser i fråga om den politiska rösträtten m. m.

Konstitutionsutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehåft följande tre till utskottet hänvisade motioner, nämligen:

motionen nr 102 inom Första kammaren af herrar *Ernst Beckman*, *Alfred Petersson* och *Jacob Larsson*, om ändring af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen:

motionen nr 343 inom Andra kammaren af herrar *Karl Staaff*, *J. Bromée*, *Jakob Pettersson*, *D. Persson* i Tällberg, *Ad. Wiklund*, *Karl Starbäck*, *Johan Ericsson*, *Joh. Ström*, *Carl Jansson*, frih. *Carl Carlsson Bonde*, herrar *Axel Schotte*, *Fridtjuv Berg*, *S. H. Kvarnzelius*, *Th. af Callerholm*, *L. Gust. Broomé*, *G. Jansson* och *K. G. Karlsson*, om politisk valrätt och valbarhet för kvinnor; samt

motionen nr 341 inom Andra kammaren af herrar *Hjalmar Branting*, *Carl Lindhagen*, *Herm. Lindqvist*, *Nils Persson*, *Värner Rydén*, *A. J. Christierson*, *F. W. Thorsson*, *A. C. Lindblad* och *Viktor Larsson*, om vissa ändringar i 9. 16 och 19 §§ riksdagsordningen.

Punkten I.

Utskottet hade i denna punkt på anförda skäl hemställt,

a) att herr Beckmans m. fl. motion i Första kammaren nr 102 och herr Staaffs m. fl. motion i Andra kammaren nr 343 icke måtte föranleda till någon Riksdagens åtgärd; samt

b) att herr Brantings m. fl. motion i Andra kammaren nr 341 icke måtte föranleda till någon Riksdagens åtgärd.

Vid förevarande punkt mom. a) hade reservationer afgifvits af, bland andra,

1:o) herr *Trygger*, mot viss del af motiveringen;

2:o) af herrar *Berger* och *Gustafsson*, hvilka ansett, att utskottet såsom skäl för sitt afstyrkande af motionerna om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor bort åberopa allenast, att den af 1906 års

riksdag hos Kungl. Maj:t begärda utredningen om kvinnans politiska rösträtt ännu ej vore avslutad, samt att Riksdagen saknade giltig anledning att föregripa resultatet af nämnda utredning genom att nu antaga såsom hvilande vissa i ämnet väckta grundlagsförslag; och

3:o) af herr af *Callerholm*, friherre *Bonde* samt herrar *Ericsson*, *Berg* från Göteborg, *von Schéele* och *Edén*, hvilka ansett, att utskottet bort tillstyrka de i herr *Beckmans* m. fl. och herr *Staafts* m. fl. förevarande motioner framställda förslag till ändring af §§ 9, 16, 19 och 21 riksdagsordningen.

Vid mom. b) af föreliggande punkt hade reservationer afgifvits af

1:o) herr *Larsson*, som hemställt, att Riksdagen, med anledning af herr *Brantings* m. fl. motion i Andra kammaren nr 341, måtte för sin del antaga som hvilande till grundlagsenlig behandling ändrade lydelse i vissa förslag till delar af riksdagsordningen, på sätt reservationen närmare utvisade; och

2:o) af herrar af *Callerholm*, *Ericsson*, *Berg* från Göteborg, *Edén* och *Gripenstedt*, hvilka hemställt, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i riksdagsordningens § 16, mom. b, att röstberättigad icke måtte uteslutas från rösträtt på den grund, att han för sig, hustru eller minderåriga barn erhållit sjukvård på allmän bekostnad.

Herr *Berger*: 1906 års riksdag aflät till Kungl. Maj:t en skrivelse med begäran om utredning angående politisk rösträtt för kvinnor. Denna utredning är ännu icke färdig. Enligt Kungl. Maj:ts bref den 30 april 1909 till statistiska centralbyrån pågår nämligen där en utredning af ämnet i vissa delar, och af denna utredning har i år statistiska centralbyrån till Kungl. Maj:t aflämnat en första del, hvilken på grund af särskildt uppdrag är utarbetad af professor *Reuterskiöld*, men den andra delen har icke afhörts. Fastän sålunda utredningen ännu icke är avslutad, vilja motionärerna dock att Riksdagen nu skall antaga såsom hvilande vissa utarbetade grundlagsförslag i ämnet. Utskottet har ej kunnat vara med om något sådant. Det strider mot gammal god riksdagssed att på sådant sätt föregripa resultatet af en utaf Riksdagen hos Kungl. Maj:t begärd utredning. Utskottet har ock såsom skäl för sitt afstyrkande af motionerna anført, dels att utredningen icke är färdig, dels ock att Riksdagen icke bör föregripa resultatet af nämnda utredning genom att nu antaga såsom hvilande något af de ifrågavarande grundlagsförslagen.

Några andra skäl än dessa två hade utskottet enligt mitt förmenande icke bort anföra. Utskottet har dock anført åtskilliga ytterligare skäl. Emellertid, då Riksdagen år 1906 redan uttalat sina tankar i frågan och öfverlämnat frågan till Kungl. Maj:ts pröfning, har det synts mig, som om Riksdagen nu ej borde följa utskottet i dess resonemanger beträffande själfva sakfrågan, utan helt enkelt

*Angående
politisk
rösträtt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

afvakta hvad Kungl. Maj:t kan komma att göra på grund af riksdagsskrifvelsen år 1906.

Jag bör angående min ställning i sakfrågan tillägga, att jag för min del alls icke kan gilla utskottets afvisande hållning mot krafvet på politisk rösträtt för kvinnor.

På grund af hvad jag anfört yrkar jag i anslutning till min reservation, att utskottets hemställan måtte bifallas, dock med den ändring i motiveringen att den del däraf utgår, som börjar med orden: »Utskottet tillåter sig» — det står på tredje raden uppfifrån på sid. 16 — och slutar med orden »nu ifrågasatta reformen».

Herr Hellberg: Då jag i utskottet närvarit vid behandlingen af denna fråga, må det tillåtas mig att med några ord motivera den ståndpunkt, som intagits af flertalet reservanter mot utskottets utlåtande.

När jag genomläste detta utlåtande, kom jag ofrivilligt ihåg ett kamratomdöme om en förste tenor, som fanns i Uppsala under min studenttid. En spetsordig sångarbroder påstod om honom att han hade ingen synnerligen stark röst men han sjöng falskt. Nu vill jag ju icke påstå något sådant som att utskottet sjunger falskt. Men jag tror dock, att med en viss modifikation skulle omdömet kunna tillämpas på dess motivering.

I denna motivering anförs först och främst de skäl, som jag lämpligast anser kunna betecknas såsom konjunkturskäl. De äro i själfva verket de enda skäl utskottet anfört. Det första af dessa är, att utredningen icke kan betraktas såsom afslutad — en synpunkt, som den föregående talaren närmare utvecklat. Det andra är, att det icke skulle vara välbetänkt att så omedelbart efter genomförandet af 1909 års rösträttsreform, och innan någon erfarenhet af dess verkningar hunnit vinnas, vidtaga ytterligare en så vidtomfattande omläggning af de politiska rösträttsbestämmelserna, att antalet valberättigade åter på en gång skulle mer än fördubblas. Och slutligen kommer det tredje skälet, att idén om kvinnans politiska rösträtt ej ens bland kvinnorna själfva vunnit den anslutning, att en reform i öfverensstämmelse med motionärernas förslag kan anses vara af behofvet påkallad. Därefter yttrar utskottet: »Under sådana förhållanden saknar utskottet för närvarande anledning att ingå på de principiella invändningar, som kunna göras gällande mot den nu ifrågasatta reformen.» Denna sista punkt är, såsom herrarne torde observera, mycket försiktigt affattad. Där står, att utskottet saknat anledning att »ingå på» de principiella invändningar, som kunna göras gällande mot den ifrågasatta reformen. »Ingå på», det kan betydja »anföra» men också »vederlägga». Det säges icke hvilketdera som är utskottets tanke. Men onekligen får man vid läsningen af denna punkt i sammanhang med de föregående det intrycket, att utskottet med »ingå på» egentligen menar »vederlägga». Jag tror icke, att detta är någon misstydning af tendensen. Men något sådant kan väl å andra sidan icke vara meningen. Ty, som herrarne erinra sig, aflät ju Riksdagen redan för fem år sedan en

skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning af kvinnornas rösträttsfråga, och i motiveringen till denna skrifvelse heter det bland annat: »Då man numera verkligen vill hos oss ansluta sig till den allmänna rösträttens princip, synes det Riksdagen, som om tiden skulle vara inne att taga under allvarligt öfvervägande, huruvida och i hvilken omfattning politisk rösträtt kan beredas jämväl kvinna, gift likaväl som ogift. Att från direkt politiskt inflytande utestänga henne kan näppeligen sägas vara väl förenligt med införandet af en så vidsträckt valrätt för män, som nu ifrågasättes. Hon har nämligen lika stora intressen att tillvarataga i samhället som mannen och bör väl därför äfven sättas i tillfälle att genom deltagande i de politiska valen göra dem vederbörligen beaktade. Härtill kommer, att kvinnan på grund af henne särskildt utmärkande egenskaper är ägnad att utöfva ett gagneligt inflytande i synnerhet på den sociala lagstiftningens område, såsom i fråga om fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran.» Det kan väl icke af någon ifrågasättas annat än att detta uttalande alldeles gifvet innehåller ett uttryck af sympati för den kvinnliga rösträtten. Det skulle då vara något — jag vet icke hur jag skall beteckna det, men jag kan ju få säga — i hög grad öfverraskande, om fem år efteråt, när kvinnornas rösträtt ute i världen vunnit den ena segern efter den andra, hvarom vi närmare få höra talas vid den internationella kvinnokongress, som skall hållas här om en månad, utskottet nu anser att vi böra taga ett steg tillbaka. Visserligen tror jag, om jag skall tala fritt ur hjärtat, litet af hvarje om konstitutionsutskottets majoritet, men icke kan jag väl tro, att den skulle vilja något sådant.

Jag skall nu något ingå på de skäl, som förut anförts.

Först kommer då utredningsskälet. Om vi tänka tillbaka på männens rösträttsfråga, så finna vi, att den här i Första kammaren har genomlupit tre stadier. Först ett stadium, som lämpligen kunde betecknas med »non possumus»-stadiet, det stadium, då kammaren alldeles bestämdt satte sig emot hvarje yrkande på ändring af det bestående. Sedermera, när denna ståndpunkt icke längre var hållbar, kom det andra stadiet: utredningsstadiet, som, i denna fråga åtminstone, nog betecknar ett maskeradt motstånd, utgående från det resonemanget, att den, som vinner tid, vinner, om icke allt, åtminstone åtskilligt. Slutligen ha vi det tredje stadiet, som kan betecknas såsom eftergifternas stadium. Det fick i denna kammare den egendomliga omturneringen, att det blef »ledningens» stadium: de forna motståndarne öfvergingo till »ledare» för det reformkraf, som de under 20 år motsatt sig.

Det intressanta vid männens rösträttsfråga var, att utredningsstadiet blef så kort. Riksdagen begärde första gången en utredning år 1890, men omständigheterna gjorde, att denna begäran förnyades år 1902 och då i den formen, att i utredningen äfven borde tagas under ompröfning, huruvida rösträtten utan förbindelse med vissa censusbestämmelser skulle kunna byggas på allmän rösträtt i förening med proportionella val. Klämman i den skrifvelse, som Riks-

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

dagen då aflät till Kungl. Maj:t, innehöll emellertid begäran om »en från alla synpunkter fullständig utredning». Det är ganska intressant att nu efteråt erinra sig, huru den »från alla synpunkter fullständiga» utredningen realiserats. Den som realiserade den var statsminister Boström, som då strax efter bildade sin andra ministär; han tog upp frågan om allmän rösträtt i förbindelse med proportionella val, men allt det andra lät han vara. Någon »från alla synpunkter fullständig utredning» har aldrig förekommit i männens rösträttsfråga; det blef en utredning angående det proportionella valsystemet — och det var allt.

Kvinnornas rösträttsfråga får däremot vänta länge i utredningens stadium. Utredningen begärdes för fem år sedan; första delen däraf blef färdig år 1908, och först i slutet af förlidet är kom den andra delen, professor Reuterskiölds bekanta bok, och nu lär återstå en del till, som också måste komma, innan konstitutionsutskottets flertal anser, att man kan gå vidare i denna fråga. Hvad skulle då egentligen utredas i denna tredje del? Det har sagts mig, att det är fråga om utländsk statistik. En hel del utländsk statistik finnes ju redan i Reuterskiölds utredning, men man skulle behöfva ännu mera sådant. Tror någon här i kammaren, att en, om ock så utförlig, utländsk statistik i denna fråga inverkar på någon enda själ? Jag tror det samerligen icke. Jag hörde en gång en af det konservativa partiets mera framskjutna män fälla det oförblommerade yttrandet: »den där utredningen bryr jag mig icke ett tecken om». Och jag tror, att det egentligen är så tämligen allas mening. Herrarne i gemen bryr sig säkert icke ett tecken om utredningen; den kan möjligen vara rolig att studera, den kan konstatera ett eller annat, men den inverkar icke på herrarnes mening i frågan.

Vidare kommer det andra skälet: man skall först afvakta erfarenheten af den utsträckta manliga rösträtten. Detta skäl är som bekant formuleradt af statsminister Lindman, det utgör regeringens senaste ståndpunkt i frågan. Först var regeringens ståndpunkt en annan. Då hette det, att männens rösträttsfråga icke finge fördröjas genom spörsmålet om kvinnornas rösträtt, men för öfrigt uttalade regeringen sin sympati för saken, sade bland annat att rörelsen för den vore en yttring af själfva tidsandan, fullt berättigad, och i en nära framtid skulle den komma att nå sitt mål. Nu återigen finner statsministern, såsom han förklarade, när kvinnorna uppvaktade honom i januari månad, det »icke förenligt med ansvarsmedveten politik» att ytterligare öka valmanskåren, innan man fått någon erfarenhet om verkningarna af den nyligen genomförda reformen af männens rösträtt. Herrarne känna kanske till den lilla episod, som inträffade vid kvinnornas uppvaktning hos statsministern. När han afgifvit den nyssnämnda förklaringen, tog en kvinna sig friheten fråga, hvad han menade med detta, om meningen vore att om höstens val utfölle till förmån för högern, kvinnorna skulle få rösträtt, eller att, om valen utfölle till vänsterns förmån, de då skulle få den. Det berättas af samtliga de närvarande som jag talat med, att hans excellens statsministern på denna fråga behagade afgifva — intet

svar alls, och det säges till och med, att han blef ganska förlägen. Det är just icke vanligt, att statsminister Lindman blir förlägen — jag undrar om det finnes någon manlig politiker, som lyckats försätta honom i det tillståndet, och det synes mig i förbigående anmärkt tyda på en viss begåfning för det politiska lifvet, att en alldeles politiskt oskolad kvinna kunnat åstadkomma något som icke lyckats tränade manliga politiker.

Jag finner det för öfrigt ganska naturligt, att statsministern blef förlägen öfver den framställda frågan. Ty det låter nog bra att säga, att det icke är förenligt med ansvarsmedveten politik att gifva kvinnorna rösträtt, innan man har sett, huru den männen beviljade rösträtten verkat; men om man går närmare in på saken och tänker efter, så måste man fråga sig: huru skall någonsin utfallet af männens rösträttsreform kunna bli vägledande för en reform, som ger kvinnorna rösträtt? Om de nya valmännen sköta sig illa på ett eller annat sätt, skola kvinnorna straffas med att vänta, till dess att dessa nya valmän bättrat sig? Det vore verkligen ett egendomligt prof på den manliga logiken, något påminnande om pojksens bekanta sätt att ta revanche på katten för det stryk han fick af far och mor.

Erfarenheten har ju visat, att ingen politisk förskjutning åstadkommits af den kvinnliga rösträtten, där den införts. Professor Reuterskiöld, som tagit sin sak mycket samvetsgrant, framhåller uttryckligen, att »partiernas jämviktsläge blir detsamma» efter det kvinnorna fått rösträtt som förut. Och detta är helt naturligt. Ty i verkligheten komma ju icke några nya samhällslager in, utan blott den kvinnliga hälften af samma samhällslager, som haft rösträtt förut. Det är i stort taget detsamma som om man multiplicerade partistyrkorna med 2; förhållandet dem emellan blir detsamma som förut. Alla förutsägelser, huru den kvinnliga rösträtten skall verka, äro därför rent subjektiva och hvarandra motsägende. Jag hörde nyligen ett par alldeles motsatta meningar om den saken af två konservativa riksdagsmän. Den ene sade, att om kvinnorna finge rösträtt skulle socialisterna bli dubbelt så starka som förut; den andre, en hederlig landtman sade: jag är visserligen af principiella skäl emot kvinnornas rösträtt, men nog är jag bestämdt öfvertygad om, att den komme att gagna högern. Som man ser fullkomligt motsatta meningar. Det riktiga torde vara det, som professor Reuterskiöld angifvit.

Slutligen kommer det tredje skälet, att anslutningen till krafvet på rösträtt är så ringa bland kvinnorna. Man anför, att deras föreningar äro relativt fåtaliga, och att deras petition för fem år sedan samlat ett ringa antal namn i jämförelse med männens rösträttspetition. Så räknar man ut detta i procenttal, och siffrorna verka ju små och obetydliga. Men den, som i likhet med mig under åratålet varit med i den manliga rösträttsrörelsen, måste se denna sak annorlunda. Det är en betydlig skillnad på de förutsättningar, under hvilka de båda rörelserna arbetat. Först och främst vill jag säga, att det här i landet i allmänhet visat sig förenadt med stor svårighet att bevara rent politiska föreningar vid deras numerär. Väl skriva med-

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

lemmar in sig efter ett föredrag eller vid något annat väckande tillfälle, men sedermera, när ingenting särskildt förekommer, som uppehåller intresset, glida de ut. Så smälte våra rösträttsföreningar ihop högst betydligt vid de döda punkterna i rörelsen. Men när särskilda uppgifter förelåge, svällde kadrenna åter ut. och alla som ville vara med om en opinionsyttring ryckte upp i ledet. Kvinnorna ha i detta afseende visat sig ofantligt mycket uthålligare än männen. Deras föreningar ha ingen gång minskats utan ständigt gått framåt, och detta fastän kvinnorna i öfverensstämmelse med sin samvetsgranna natur hafva räknat som medlemmar endast dem, som betalt årsavgift vid den tid, då redovisningen inlämnats till centralstyrelsen. Midt i det politiska hvardagslaget, utan stimulerande uppgifter, växa de kvinnliga rösträttsföreningarna i antal, sakta men jämnt och säkert, och detta visar, att det verkliga är allvar i deras afsikt.

Men så kommer en annan omständighet. Männen hade under hela sin rösträttsrörelse en ovärderlig hjälp från stora lager af dem, som redan hade rösträtt. Det var väsentligen dessa, som togo ledningen af rösträttsrörelsen, och det stod ganska tränade och energiska politiker i spetsen för densamma. Och tänk hvilka resurser männen hade! De hade en stor del af pressen på sin sida, och de hade penningar i ganska stor ymighet. Kvinnorna däremot ha varit hänvisade till sig själva. Öpröfvade i det allmänna lifvet, som de varit, ha de icke heller haft pressen till sitt förfogande, och man kan säga, att de varit nästan utan penningar. Ty kvinnorna ha i allmänhet inte godt om pengar, det är männen som ha hand om pungen. Det är kostnadsfritt arbete, som utförts i kvinnornas rösträttsrörelse; de ha inte haft råd att aflöna sina agitatorer. Och det är säkert ingen öfverdrift i hvad en rösträttskvinna en gång yttrade till mig: »Hade vi bara haft pengar som männen, är det intet tvifvel om, att våra rösträttsföreningar skulle ha varit fyra- eller femdubbla till antalet mot hvad de nu äro». Om man, bara för att få motsättningen koncentrerad i en punkt, tänker på de båda rösträttspetitionerna och jämför dessa, så ställer sig jämförelsen sålunda: Männens rösträttspetition kostade 27,000 kronor, kvinnornas kostade inte fullt 3,000 kronor. Männen hade anställda i sin byrå ett 40-tal aflönade funktionärer; kvinnorna måste utföra allt sitt arbete på den tid de hade öfver från sina öfriga sysslor. Och märk väl vidare: Männens rösträttspetition igångsattes, sedan rösträttsrörelsen pågått i tio års tid, och under denna tid hade så pass spännande episoder som de bägge folkriksdagarna förekommit; kvinnorna åter satte i sin oförståndiga ifver i gång petitionen blott 3½ år efter det deras första rösträttsförening hade bildats. Och sedan, hvilken skillnad på svårigheten att öfvervinna opinionens motstånd i det ena och det andra fallet. Att få en utsträckning af rösträtten till nya lager af det kön, som haft rösträtt, allt sedan en sådan börjat att finnas, och efter föredömen, som i andra land gifvits årtionden i förväg och som fortfarande gåfvos rundt om, det var jämförelsevis ganska lätt. Men att få rösträtten utsträckt till ett kön, som nästan sedan tidernas början ansetts af naturen uteslutet från all befattning med offentliga ange-

lägenheter och efter föredömen, som gifvits blott i ett fåtal exotiska stater. det var ojämförligt svarare, och det betraktades af en mångfald både kvinnor och män såsom en ren galenskap. Och sedan kom därtill det rent personliga motståndet från männens sida. Det är ingen hemlighet, att många kvinnor af sina herrar och män direkt förbjudits att ansluta sig till den kvinnliga rösträttsrörelsen.

Ja, detta är utskottets tre skäl, som jag vågat kalla konjunkturskäl, och de synas mig verkligen vara ganska svaga.

Jag tror i allmänhet icke, att det är någon vidare lycklig politik att låta konjunkturerna vara afgörande, när stora frågor föreligga. Det synes mig vara konservatismens svaghet, att icke vilja taga upp sådana frågor från rättsvisans höga synpunkt, att aldrig annat än tvungen vilja lyssna till de kraf, som komma från de socialt svagare. Sådant hämmar sig ganska ofta. I sin ovilja skjuter den ifrån sig en fråga gång på gång, tills fordringarna växa den öfver hufvudet, och då får den ofta gå med på sådant, som den aldrig drömt om. Historien är full af exempel på denna konservatismens oförmåga att uppfatta hvad tiden kräver.

Kvinnans rösträtt är enligt min bestämda uppfattning en sådan »yttring af själfva tidsandan» — för att tala med regeringens ord — icke i den ytliga meningen, att det är en modesak, utan i den djupare meningen, att den är ett stort uttryck för samtidens stora, mäktiga sträfvan efter mänsklig likställighet. Ty den stora sociala frågan i alla land innebär egentligen, kort sammanfattadt, att det gamla samhället af öfver- och underklass, af fria och ofria, af herrar och trälrar måste ersättas af hvad man kunde kalla den organiserade jämlikhetens samhälle. Och i denna, de socialt undertrycktas och vanlottades sträfvan uppåt, utgör kvinnorörelsen och särskildt den kvinnliga rösträttsrörelsen ett led. Kvinnan är den första och sista slafven, och det är ett tidens varsel, att nu äfven hon fordrar friheten.

Jag hör icke till dem, som ha någon öfvertro på den kvinnliga rösträttens verkningar. Jag tror visst icke, att det tusenåriga riket kommer med den. Men jag tror, att den utgör ett nödvändigt moment i samhällets utveckling till högre mänsklighet. Därför kräfväs nämligen ovillkorligen, att praktisk taget alla ett lands myndiga invånare verkligen få bli medborgare i ordets fulla mening, med medborgerliga rättigheter och skyldigheter och medborgerligt ansvar. Då först kunna de medvetet känna sig samhöriga med sin nation, med dess öden i forntid, samtid och framtid. Då först kan fosterlandskärleken bli mera än ett vackert ord, då först kan den bli handling och lif. Och det är angeläget icke minst för de små staterna, att alla deras krafter tagas i intensivt bruk för att de skola kunna hålla sig uppe emot de stora.

Jag skall be att få sluta med några ord, som, när denna fråga senast var föremål för Första kammarens behandling, uttalades af min gamla aktade lärare och företrädare på värmlandsbänken. Han yttrade: »Kvinnans rösträttsfråga är ett rättfärdighetskraf, en hela samhällets intressefråga, jag vågar påstå den mest betydelsefulla och

*Angående
politisk
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

viktiga fråga, som för närvarande kan komma under Riksdagens behandling. Det gäller ingenting mindre, än om den hälft af nationen, som utgöres af hustrur, mödrar och döttrar, skall ställas utanför den kallelse till pliktuppfyllelse och den känsla af ansvar för representationens beslut, som den nu genomförda representationsförändringen afser att ställa till allt Sveriges folk.»

Jag skall, huru hopplöst jag än vet att det är, tillåta mig, herr talman, att yrka bifall till den af herrar af Callerholm m. fl. angifna reservationen.

Herr Clason: Då jag nu går att försvara utskottet, skall jag försöka göra det ganska kortfattadt. Frågan är ju här i kammaren så ofta debatterad och diskuterad, och sakläget är också, tror jag, sådant, att det icke behöfves någon utförlig debatt i dag. Jag skall därför icke heller gå så synnerligen mycket in på de skäl, som den föregående talaren anförde. Ty dessa skäl voro, såvidt jag förstår, i hufvudsak desamma, som tidigare här anförts, utan att dock kunna öfvertyga kammarens majoritet, och jag tror icke heller, att han lyckats göra det i dag. Men när han erinrade om 1906 års skrifvelse, vill jag påpeka, att 1906 skref man om och bad, att Kungl. Maj:t skulle taga i öfvervägande, *hururida*, i hvilken omfattning etc. rösträtt kunde beredas äfven åt kvinnor. Och äfven denna, enligt min tanke mycket villkorliga kläm vann i denna kammare endast några få rösternas majoritet, jag vill minnas, att det var 69 röster mot 60. Således fanns i själfva verket icke ens absolut majoritet i kammaren för skrifvelsen. Men svaret på en sådan skrifvelse, att man skall taga i öfvervägande, *hururida* etc., kan naturligtvis också bli, att det *icke* är lämpligt att vidtaga en sådan reform, åtminstone icke för närvarande. Det svaret har också kammaren flere gånger därefter afgifvit. För två år sedan samlade ett förslag om valrätt, men icke valbarhet för kvinnor, således ett mindre omfattande förslag än det föreliggande, endast 25 röster mot 104. Herr Hellberg yttrade, att kammaren borde stå kvar på den ståndpunkten, som den intog år 1906. Ja, det beror på, huru man tolkar den ståndpunkten. Tolkar man den endast såsom en begäran om en utredning, får man väl afvakta resultatet af den utredningen, innan man bestämmer sig. Jag undrar för öfrigt, om herr Hellberg vill ställa sig solidarisk med alla de beslut, som för 5 år sedan fattades i Första kammaren; jag undrar, om han icke vill förbehålla sig rätt att välja hvad han däraf vill taga eller icke. Jag för min del var icke med då, och jag åtminstone anser mig ha fullkomlig rätt att välja efter behag.

Jag tror för min del icke, att situationen förändrat sig synnerligen, sedan Första kammaren sist behandlade denna fråga, och såvidt jag kan förstå, har icke något inträffat, som skulle föranleda oss att nu fatta ett annat beslut. Utskottet har därför anført tre skäl och dessutom antydtt ett fjärde. Herr Berger har nyss understrukt det första skälet om utredningen; det behöfver jag således ej upptaga. Herr Berger var däremot icke lika nöjd med de två andra skälen. Jag skall därför något beröra dem, och jag vill då genast

säga, att dessa skäl spelat en mycket stor roll för åtskilliga inom utskottet, och därför ha vi naturligtvis anfört dem.

Utskottets andra skäl är, »att det icke kan vara välbetäckt att så omedelbart efter genomförandet af 1909 års rösträttsreform, och innan någon erfarenhet af dess verkningar hunnit vinnas, vidtaga ytterligare en så vidtomfattande omläggning af de politiska rösträttsbestämmelserna som denna». Ja, man har under allra sista tiden byggt om författningsbyggnaden, lagt om den i fråga om rösträtt och representation, så att den åtminstone icke på 50 år genomgått en så genomgripande ombyggnad. När det nu blir fråga om att flytta in i den nya byggnaden, så komma personer och säga: »Innan vi flytta in, innan vi pröfvat, huru den passar oss, skola vi börja uppföra en annan». Man har lagt cirka 600.000 valmän till de redan förut befintliga 4—500.000, men man har icke ens hunnit pröfva effekten af detta. Nu komma motionärerna och säga, att vi genast skola lägga därtill ytterligare 1.400.000. Jag för min del kan icke anse ett sådant tillvägagående rimligt. Det är ju så, att man redan utvidgat väljareskarorna med en hel del personer, hvilka förut icke stått i så synnerligen stor kontakt med det politiska lifvet. Och nu talas det om en mångdubbelt större grupp, som knappast haft någon kontakt alls med det politiska lifvet, åtminstone mindre än de nu tillkomna valmansskarorna. Det kan icke vara rimligt att ögonblickligen taga ett så ofantligt steg.

Utskottets tredje skäl är, att idén om kvinnans politiska rösträtt ej ens bland kvinnorna själfva vunnit så synnerligen stor anklång, så att reformen därför vore behöflig, och det trots all den agitation, som på detta område förts. För ett par år sedan erinrade jag om, att de kvinnor, som anslutit sig till föreningen för kvinnans politiska rösträtt, uppgingo endast till $\frac{1}{2}$ procent af alla myndiga kvinnor i landet; de öfriga 99 procenten stodo utanför. Det kan vara intressant att se, om det varit någon väsentlig ökning sedan den tiden. Det har varit någon ökning, men enligt min tanke en förhållandevis synnerligen ringa. Vid 1909 års slut räknade dessa föreningar 11.339 medlemmar, och vid 1910 års slut 12,022 medlemmar, däraf dock 153 män. Kvinnorna inom dem stodo således fortfarande kvar inom det gamla tusentalet, trots all ifver och agitation. Och jag förmodar, att den föregående ärade talaren medgifver, att agitationen har varit ganska intensiv under sista tiden. Äfven andra siffror visa, att intresset icke varit så synnerligen starkt. Under år 1908 nedlades eller uppgingo i andra föreningar 4 af de gamla föreningarna, under år 1909 3, men under 1910 7. Och dessutom framgår af den sista statistiken, att det var ett femtontal föreningar, från hvilka man icke fått någon uppgift alls under det sista året, något, som icke tyder på så synnerligen stor lifaktighet. Man kan alltså mycket väl säga, att »dödligheten» bland föreningarna varit under stegring det sista året. Nya föreningar ha visserligen bildats, tack vare energiskt arbete, dock icke så många under år 1910 som under näst föregående år. Det är också hufvudsakligen dessa nya föreningar, som tillfört totalökningen i medlemsantal. Går man till de öfriga föreningarna,

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

finner man, att mer än hälften stått stilla eller minskats i medlemsantal. Således tyckes det kunna konstateras, att rörelsen icke är så öfverväldigande. I själfva verket har detta också bekräftats på ledande håll. Jag läste i början på året i en tidning en intervju med en af de mest framskjutna medlemmarna rörande ställningen, och svaret blef ungefär det, att det var mycket stora svårigheter att hålla rörelsen uppe, och så stora svårigheter, att man bragts till stor nedstämdhet eller förtviflan — hvilketdera uttrycket hon nu använde. Den föregående talaren sade, att man saknat stödet af tränade och energiska politici. Jag undrar, om det icke var att gifva sig själf och åtskilliga andra af motionärerna ett alltför klent vitsord. Men då han betonade, att man haft så stora svårigheter, tror jag, att han hade rätt. Men hvarför? Jo, därför att den rörelse, som man söker drifva fram, icke är på långt när så naturlig, som dessa 11,000 vilja påstå.

Utskottet har till sist antydt en fjärde grupp af skäl, de principiella invändningar som kunna göras. Jag skall, liksom utskottet, icke för närvarande ingå så mycket på dem. Men jag ber att få försäkra den föregående talaren, att då man användt orden »ingå på de principiella invändningar», har det icke varit liktydigt med att man icke ville ingå på ett vederläggande, utan vi ansågo det onödigt att upptaga äfven dessa skäl, när de öfriga skälen voro så pass starka. Men jag vill betona, att för många dessa sista skäl äro tillräckligt bärande för att ensamma uppbära ett afslag. Jag skulle ock vilja påstå, att dessa skäl under de senare ären vuxit i styrka. Många, som förut ställt sig tämligen likgiltiga mot saken, ha slutligen blifvit dess bestämda motståndare, och det finnes bland dessa personer sådana, som förut arbetat för saken. Jag träffade i går åtskilliga personer, som namngäfvu kvinnor, som på detta sätt gått ifrån saken: och såsom särskildt skäl därför anfördes bland annat, att just med den där petitionen, som herr Hellberg talade om, det hade varit så mycken humbug förenad. Jag vågar tro att icke minst bland kvinnorna själfva i vårt land opinionen numera vuxit sig starkare mot rörelsen än förut. Och jag tror, att detta är helt naturligt. De akta, dessa kvinnor, såsom sin närmaste uppgift arbetet i hemmet, i familjen, i samhällets inre lif, och de anse denna uppgift så stor och betydelsefull, att de själfva icke vilja dragas in i de politiska striderna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr Fahlbeck: Vid de olika tillfällen, då den manliga rösträtten var föremål för debatt här i kammaren, framfördes till att börja med vissa allmänna skäl för densamma, hvilka dock, det måste jag erkänna, efter hand tystnade. Dessa allmänna skäl voro för det första de mänskliga rättigheterna: alla skulle ha rösträtt och politisk valbarhet, emedan det tillhörde den allmänna medborgarrätten; och det andra var, att alla skulle vara lika, ty endast det var rättvisa.

Dessa samma skäl återkomma äfven nu. Visserligen hafva vi icke hört dem accentueras så mycket här i dag, som förr var vanligt, ehuru herr Hellberg nog spelade på den strängen. Ty, som jag nämnde, dessa skäl befunnos under den kritik, för hvilken de utsattes, vara undermåliga. Det finnes inga allmäntmänskliga rättigheter. De som så kallats, äro rättigheter, som den historiska utvecklingen sätter upp för en tid och sedan går förbi, när tiden därtill är inne.

Icke heller kan man säga, att rättvisa är detsamma som likhet. Det strider alldeles emot en annan naturens och samfundets stora lag, den om naturlig olikhet och arbetsfördelning.

Herr Hellberg nämnde, att under utvecklingens lopp hade många motsatser och olikheter, såsom mellan herre och slaf, adel och borgare o. s. v., utjämnats och försvunnit. Det är sant, men den sociala arbetsfördelningen mellan öfver- och underordnade i arbetet har icke gått bort och kan aldrig gå bort. Likaså och ännu mer olikheten mellan man och kvinna och den naturliga arbetsfördelning, som däri ligger.

Dessa allmänna skäl hafva intet värde. Men hvad som enligt min uppfattning och såsom jag yttrade år 1904 i fråga om människens kraf på allmän rösträtt måste tilläggas stor betydelse, det är, om och när krafvet på en sådan rättighet blir allmänt. Då blir det vid någon viss tidpunkt statskloketens sak att afgöra, om man skall lyssna därtill.

Bedömer jag emellertid den föreliggande motionen och det kraf den framställer ur denna synpunkt, så måste jag säga, att de rakt icke hålla måttet. Det är, såsom den näst föregående talaren påvisade, alldeles påfallande, i huru ringa grad detta kraf på politisk rösträtt för kvinnor vuxit i styrka under de senare åren, hur föga det i själfva verket omfattas ibland den stora massan af vårt folk och särskildt bland kvinnorna. Nu är det visserligen sant, att en stor del inom det radikala partiet omfattar och försvarar den kvinnliga rösträtten såsom en programsak, och att den radikala pressen tutar i basuner för densamma. Men jag tillåter mig att använda herr Hellbergs ord i detta fall: de sjunga falskt. Jag tror icke på, att de uttrycka folkmeningen.

Emellertid, till dessa allmänna synpunkter vill jag föga ett par sådana af mera särskild art, af så att säga konjunkturart, men som jag tror man icke kan underkänna sitt stora värde.

Den ena af dessa, hvilken gäller mest oss högermän, är, att vi för närvarande kämpa en hård kamp för att genomdrifva ett ordnad försvar i vårt land. Det är emellertid alldeles uppenbart, att liksom vi med skäl frukta, att de stora massor, som nu kallas till det politiska arbetet, icke hafva förstånd på de utrikespolitiska nödvändigheter, hvilka kräfva ett starkt försvar, på samma sätt och i ännu högre grad måste detsamma sägas vara fallet med kvinnorna. De äro fullständigt främmande för sådana ting.

Därtill kommer, att kvinnorna hafva icke den allmänna värnpliktens börda, en sak, som naturligtvis kommer att verka hos dem

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

en viss motvilja mot allt hvad försvarsväsen heter. De skulle åtnjuta rättigheter utan däremot svarande förpliktelser, något som vore förödmjukande och därför måste framkalla motstånd mot allt sådant. Det finns ingen tidpunkt, då detta förslag synes mig vara mer olämpligt än just nu, innan försvarsfrågan är afgjord.

Och så ännu en synpunkt — och på den påkallar jag särskildt herrar vänstermäns uppmärksamhet.

Vi hafva allt emellanåt fått höra om denna riksdag, framför allt naturligtvis den andra kammaren, men äfven denna, att vi hafva egentligen ingen rätt till talan, ty vi äro satta på afskrifning. Grunderna för Riksdagens sammansättning äro förändrade; vi lefva på de gamla grunderna: vi hafva därför icke rätt att besluta i viktigare frågor — heter det. Det vore väl det allra närmaste att tillämpa detta på just den kvinnliga rösträtten och fördenskull vänta med hvarje förslag i sådan riktning.

Enligt min mening gifves det icke någon fråga, som i högre grad än denna skulle behöfva läggas ensamt för sig fram för valmännen. Att enskilda motionärer på detta vis söka vid Riksdagen pressa fram en så genomgripande sak och liksom smuggla den på oss, kan jag icke finna vara honnett. Om någonsin, så bör svenska folket först gå i val på den kvinnliga rösträtten, innan den på allvar tages upp här i kamrarna.

Af dessa olika skäl, herr talman, har jag naturligtvis intet annat yrkande än på bifall till utskottets hemställan.

Herr Steffen: Ehuru jag till stor del blifvit förekommen af en bland de föregående talarna, herr Hellberg, kan jag dock icke underlåta att ett ögonblick dröja vid utskottets motivering för sitt afstyrkande. Jag måste erkänna, att jag är oförmögen att klart fatta, att här skulle kunna föreligga verkligt statskloka synpunkter, och jag måste erkänna, att hvad en föregående ärad talare från högern sidan i kammaren yttrat till stöd för utskottets motivering snarare har stärkt min uppfattning, att vi här hafva att göra med ett åskådningssätt, som i grunden ingalunda är bärkraftigt.

När det nu är fråga om att utsträcka rösträtten till kvinnor, hafva vi att göra med en förändring i vår rättsordning, hvilken framtvings af redan timade djupgående förändringar i vårt samfundslif. Och jag kan icke underlåta att anmärka, att det förefaller mig, som om man på den konservativa sidan förbisåge detta och hade en föråldrad uppfattning af hela problemet. Man argumenterar, som om det vore fråga om åtgärder, hvilka kunde helt underlåtas och hvilka vi hade fritt val att taga i tu med i öfverensstämmelse med mera personliga eller inom de olika partierna afvikande synpunkter. Jag tror, att detta är ett stort misstag och att här föreligger en fråga, som är eller bör vara höjd öfver alla partisynpunkter. Detta drag har kvinnorösträttsfrågan gemensamt med försvarsfrågan — enligt min uppfattning. Och förrän jag märker, att frågan om kvinnans rösträtt bedömes uteslutande ur högsta

sociala synpunkter, har jag icke förtroende till, att de talare, som yttra sig i frågan, verkligen hafva fattat saken i dess kärnpunkt.

Vårt moderna samhällslif är byggt på likställighet inför lagen, och nu är det intet annat fråga om än en viss utvidgning af denna princip till alla myndiga medborgare, oberoende af kön. Det är ren godtycklighet att, med allehanda personliga synpunkter och partisynpunkter till utgångspunkt, påstå att kvinnorna icke lämpa sig för det politiska lifvet, att de icke äro mogna för detta och att de af politiken skulle störas uti sina så oändligt viktiga uppgifter i hemmen. Hvad det senare spörsmålet beträffar, måste jag erkänna, att jag hör till de, stundom kanske såsom gammalmodiga uppfattade politiker, som vilja lägga den största tonvikt just på kvinnans samhällsarbete och kulturarbete i hemmet såsom mor, maka och vårdare af hemlifvet öfver hufvud taget. Men det är mig absolut omöjligt att se någon motsägelse mellan detta hennes speciellt kvinnliga arbete, denna hennes mest säregna sociala funktion, som enligt min uppfattning måste förblifva hennes sociala hufvudfunktion, och hennes politiska rösträtt. Ty det står alldeles klart för mig, att här föreligger och måste komma att föreligga en växelverkan mellan kvinnans sociala funktioner, hufvudsakligen på hemmets område, och hennes politiska funktioner. Hon kommer genom deltagande i det politiska lifvet att mogna såsom människa och medborgare i politiskt, kulturellt och socialt hänseende, och detta kommer att återverka på hennes ingripande i hemlifvet och de sociala förhållanden, som hon såsom kön är särskildt ägnad att skänka en samhällsgagnelig verksamhet.

Icke minst är jag vän af kvinnans politiska rösträtt därför, att den är ett medel och i visst afseende det enda tillgängliga medlet att väsentligt och allmänt höja kvinnans nivå såsom social funktionär, att öfver hufvud höja hennes sociala politiska bildning. När vi pålägga ett ansvar på en medborgarklass, veta vi att det så småningom också växer fram kraft och förmåga att bära upp detta ansvar. Det gäller här en kvinnlig bildningsfråga af social art och af största betydelse för hela samhället. Icke utan risk kan ett litet och hufvudsakligen på sin kulturmakthänvisadt land som vårt med beråd mod lämna hälften af medborgarskarorna utanför det uppfostrande och medryckande inflytande, som deltagandet i det politiska lifvet innebär. I hela världen har den nordiska kvinnan, särskildt den svenska, anseende för klokhed, mognad och klart omdöme. Vi äro kanske mindre än andra nationer berättigade att med hänvisning till »kvinnliga svagheter» hålla tillbaka den reformrörelse, som det föreliggande förslaget innebär.

En föregående ärad talare, herr Fahlbeck, nämnde något om, att kvinnorna skulle sakna förståelse för försvarsfrågan och kanske skulle uppträda såsom försvarsnihilister eller åtminstone visa sig likgiltiga för försvaret, därför att de icke personligen fullgöra värnplikt. Jag förstår icke detta argument. Det synes mig, som om det snarare hugger åt motsatt håll. Att fullgöra värnplikt är väl icke i och för sig något nöje; och de, som icke ha något att göra

*Angående
politisk
rösträtt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

med värnpliktens fullgörande, torde väl bli mera släpphändta emot militära kraf än de, som hafva att personligen bära värnpliktens tunga. För öfrigt få vi icke glömma, att kvinnan, om hon icke har värnplikt, dock har barnsängsplikt och moderskapsplikt och att dessa fysiskt taget hvila vida tyngre på henne än värnplikten på mannen.

Slutligen vill jag framhålla ett rent opportunistiskt argument för att Riksdagen just nu skulle besluta i öfverensstämmelse med de föreliggande motionerna om rösträtt för kvinnor. Det är nämligen förhållandet, att en revision af äktenskapslagstiftningen och familjerätten i dess helhet redan är under förberedelse och om få år kommer att ligga på Riksdagens bord; och det synes mig vara ingenting annat än verklig statskloket på samma gång som en gärd af rättvisa, att vi bereda kvinnorna möjlighet att här göra sig gällande på ett särskildt för dem vitalt lagstiftningsområde. Det måste i själfva verket för myndiga medborgare vara ganska förödmjukande att i sådana frågor ha ingen annan rätt än petitionsrätten. Nu är denna den enda, som står kvinnan till buds, om hon vill påverka ett lagstiftningsförslag. Om det närvarande förslaget skulle bifallas af Riksdagen, skulle kvinnan likväl icke erhålla rösträtt förr än år 1914. Om detta nu föreliggande förslag afslås, kan hon tidigast erhålla sådan rätt år 1917.

Vår tid har på alla områden af samhällslifvet måst gripa sig an med djupgående lagstiftningsreformer och legala nydaningar af alla slag, och det är mer och mer det s. k. sociala området, som är föremål för lagstiftningen. Jag kan för min del icke tro annat, än att det skulle vara godt för denna lagstiftning och för kvinnorna själfva, om det bereddes dem tillfälle att med fullt ansvar taga del uti densamma. Det samhälle, vi bygga, skall vara kvinnans hem så väl som mannens.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr Larssons reservation.

Herr Kjellén: Åter ligger denna omtuggade fråga på våra pulpeter, och åter höra vi den kända melodien, att det bara är en tidsfråga när saken skall gå igenom, och att vi därför lika gärna borde slå till med detsamma. Det är den melodi, på hvilken den föregående ärade talaren spelade, och på hvilken vi alltid höra socialisterna spela i sin egen sak. »Vår sak bär segerns märke, det är en tidsfråga när den skall slå igenom, det hjälper icke att spjarna emot udden.» Detta är, som hvar man förstår, *suggestionens* språk, som vill insöfva både vän och fiende i en viss tankeriktning, till dess man känner sig inför makten af ett oundvikligt öde; och har det gått så långt, då är segern i verkligheten gifven.

Beträffande denna fråga tycker man sig emellertid också ha ett objektivt underlag för sin fatalistiska tro, nämligen Riksdagens skrifvelse år 1906 med dess principiella erkännande af det kvinnliga rösträttskrafvet. Vi hafva hört mycket talas därom i dag från denna plats. Icke desto mindre skall jag nu göra ett försök att

bryta suggestionen genom uttalande af en motsatt öfvertygelse. Om jag kläder den i kategorisk form, vill jag därmed visserligen icke göra anspråk på profetians gåfva; men min öfvertygelse skall åtminstone icke sakna motivering. Denna öfvertygelse är, att vår kvinnliga rösträttsrörelse år 1906, då Riksdagen skref sin skrivelse befann sig i sitt »perihelium». Den var då närmare sitt mål, än den förut varit och hädanefter kommer att blifva. Särskilda omständigheter af tillfällig och öfvergående natur gåfvo den då en chance, som icke återvänder.

Hvilka voro dessa omständigheter? Vi behöfva bara tänka på årtalet. Det var året efter 1905. Genom en naturlig reflexrörelse gick längtan efter »nationell samling» då genom vårt land. Sinnena voro öppna för tillmötesgående och medgifvanden, och eftertänksamheten sof. Vårt folk är ju trögt, men fullt af hetsigheter. I ett sådant hetsighetens ögonblick syntes Riksdagen beredd att taga det äfventyrliga språng ut i framtiden, som innebäres i antagandet af den kvinnliga rösträtten och därmed en nära sexdubblad rösträtt mot hvad vi förut haft. Det var då. Nu hafva vi fått männens allmänna rösträtt afgjord, och vi hafva blifvit bittert besvikna på de försonande verkningar, som man förespeglat oss däraf. Parti-striden går nämligen genom landet så högt som sällan förut. Den nationella samlingen har visat sig vara en chimär: vi tänka icke vidare offra några realiteter för chimärer. Sinnena hafva slutit sig igen. Hetsigheten är öfver. Eftertanken har vaknat — och därmed har kvinnans chance att få till statens, till mannens och till sin egen skada offra sig på politikens altare åter gått förbi.

Jag grundar denna öfvertygelse icke blott på svensk historia, utan också på allmän historisk erfarenhet. Den kvinnliga rösträtten är den senaste, för att icke säga den sista, frukten på gammal-liberalismens träd. Denna liberalism med sina uteslutande privata omsorger, sin omvårdnad om de små i samhället, sin renodlade individualism, sitt humanitetsideal, sitt känslotänkande, sitt godperspektiv på statslifvet — alltsammans berättigade synpunkter, men förvisso icke *ensamt* berättigade — hvad är det annat än en kvinnlig strömning igenom historien? Hvad var då naturligare, än att den till sist skulle taga kvinnorna själfva ombord på sin farkost, där man läser de »mänskliga rättigheterna» och årtalet 1789 på flaggan. Men det var för sent. Strömmen har afstannat, vinden har mojnät, och helt nya vindar blåsa nu. Det gamla skeppet med sin senkomne passagerare ligger icke längre i vinden.

Här föreligger nu en motion från liberalt håll och en från socialistiskt. Det ser ju ganska kraftigt ut: två partimotioner i en riksdagsfråga. Kanske vågar jag utan vidare säga, att den socialistiska motionen kan förklaras utur vissa konjunkturer, som nu föreligga. Annorlunda är det med den liberala, för så vidt det ingår liberalism jämte de notoriskt illiberala elementen inom det liberala samlingspartiet. Denna heterogena samling torde inverkat på det sätt, att initiativet blifvit något blekt. Detta synes mig omöisskänligt. Jag vill visst icke förneka — det vare långt ifrån

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

mig — att det finnes djupt öfvertygade kvinnliga rösträttsanhängare på den sidan; men jag tror icke heller att man kan förneka, att det inom samlingspartiet finnes anhängare hvilka, politiskt taladt, nalkas kvinnan med sin mun och hedra henne med sina läppar allena. Det är alldeles samma historia, som vi sett i det liberala försvarsprogrammet: vi se en kompromiss emellan ärliga försvarsvänner och lika ärliga försvarsnihilister, och resultatet har blifvit ett paper, under hvilket man tycker sig se många aftryck af biskop Brasks sigill. Jag har icke kunnat undgå att göra denna iakttagelse, när jag läst denna liberala motion. Den verkar med sitt torra referat och sitt knapphändiga yrkande såsom ett typiskt expeditionsärende: en byråkratiskt korrekt föredragning af 1906 års riksdagsskrifvelse utan blod och värme i. Man behöfver bara jämföra den med den socialistiska motionen; där finner man betydligt högre puls och varmare temperatur.

Det är dock *en* stor skillnad äfven mellan den liberala rösträttsmotionen och den liberala försvarsmotionen: den senare syftar som bekant på utredning, men den förra vill icke veta af någon sådan, utan griper midt in i en pågående utredning, på ett sätt, som är »stridande mot gammal god riksdagssed» för att citera den förste, högt ärade talaren.

Så enkelt som ett rent expeditionsärende kan jag dock icke tro, att någon på allvar fattar denna fråga. En senare riksdag, efter nya val, har ingen som helst skyldighet att honorera en föregående riksdags förbindelser af sådan art, äfven om 1906 års skrifvelse skulle så uppfattas. Vi hafva skyldighet att pröfva saken med hänsyn till de omständigheter, som *nu* äro inne, och som vi efter bästa förstånd nu kunna finna på saken inverka.

Utskottet har nöjt sig med temporära skäl eller »konjunkturskäl», som den andre talaren på denna plats kallade det. Jag kan hålla med honom, att icke blir det i längden hållbart att endast på temporära skäl fatta sin position i en sådan stor fråga. Så långt erkänner jag det berättigade i hans anmärkning. Det ligger en viss svaghet å vår sida i denna endast temporära ståndpunkt. Jag skall då be att för egen del få göra ett par anmärkningar af positiv art, hvarvid den senaste talaren, min ärade vän från Göteborg, får afgöra, om han finner partipolitik däri tala.

Den ena är rent praktisk. Den största af de grupper, som bildar den svenska kvinnan, är ännu *bondhustrurnas*. Reformen borde därför stå eller falla med sin inverkan på dem. Har man ens allvarligt tänkt sig in i denna verkan? Om det finnes någon, som uppehåller detta rike från själfva grunden, så är det bondens hustru med sitt tysta arbete i kök, visthus och ladugård från den tidiga morgonen till sena kvällen. Nu finnes här redan ett distraherande inflytande, och det ligger på det frireligiösa området. Man talar i mina västgöta hembygder om kvinnor som fått »rännarevanan», det är sådana, som springa omkring på bönemöten, och det ordet anses icke som någon hederstitel för dem. Men hur skulle det då bli, om denna vana uppmuntrades och leddes in i det politiska

lifvet? Man kommer icke ifrån med det svaret, att här gäller det bara ett uppbåd hvar tredje år. Man förnedrar rösträtten med ett sådant svar. Vill man dra in nya element i politiken, så får man också taga den praktiska konsekvensen att dessa element skola uppfostras för denna uppgift, och detta förutsätter bevisande af möten, åhörande af föredrag, regelbunden tidningsläsning och dylikt. Tror man nu, att bondhustruns kall lämnar tid öfrig för sådant? Tror man, att det kan ske utan att hemmet, på hvilket den föregående talaren, liksom vi alla satte så mycket värde, får lida? Det är enligt min uppfattning en landslycka, att den bristande resonansen för den kvinnliga rösträtten, hvarom utskottet talar, icke finnes just på landsbygden. Men hvad betyda då de 12,000 kvinnorna i F. K. P. R. och de 30,000, som inalles lära vara organiserade, hvad betyda de mot dessa ovilliga hundratals tusen?

Min andra anmärkning är rent principiell, äfven om också den gäller vårt lands speciella förhållanden. Jag har antydt den en gång förr, då jag uppträdde i denna fråga i Riksdagens Andra kammare. Vårt folk har under den senaste mansåldern genom emigrationen fått en oproportionerligt stor procent gubbar, som naturligtvis också tynga valmanskåren. Jag vet icke, om detta bidragit att sätta sin stämpel på vår politik. Jag vågar i alla händelser icke säga, att den under senaste mansåldern utmärkt sig för något speciellt manligt kynne. Utan tvifvel hafva vi i vissa situationer visat oss hafva för mycket af de gammalliberala kvinnliga dygderna, känslotänkande, eftergifvenhet, för att icke säga rent ut slapphet och svaghet. Är det då bot för *vår* sjukdom att vi utlämna vår politiska mark till kvinnorna, och detta ända därefter, att de blifva majoritet? Ty sådan är befolkningens struktur hos oss, att kvinnan är kvantitativt talrikare än mannen. Jag menar, att äfven om männen hos oss icke fört någon storstilad politik, så ha de dock icke förtjänt ett sådant *misstroende-votum*, som införandet af kvinnlig rösträtt skulle beteckna. Det blir nämligen alltid ett misstroende-votum mot mannen att degraderas till minoritet på sitt af ålder innehafda naturliga område. Däremot innebär det icke något som helst misstroende-votum eller något på annat sätt förödmjukande för kvinnan, om hon förmenas denna rätt; ty därmed har man bara sagt, att man icke anser politiken tillhöra hennes naturliga område, och däri ligger sannerligen intet nedsättande!

Det finnes enligt min uppfattning en annan reform på rösträttens område, en utbyggnad af rösträtten, som verkligen göres oss behof, och det är den som skulle sörja för, icke blott att alla män (inom en viss ram) skola innehafva rösträtt, utan också att de skola utöfva densamma, så att nationens manliga ansikte afspeglas helt och rent i valurnorna. Jag menar alltså *allmän vallpikt* för män. Däraf i förening med valrättens utsträckning till de bredaste samhällslagren vänta vi det tillskott af energi och viljekraft inom nationen, som vi känna oss behöfva. Kvinnliga drag i vårt statslif ha vi haft nog af.

Nu hotar man från den sidan med »könshat», om icke fordrin-

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

garna godtagas. Visserligen kan det för lagstiftaren och statsmannen ingalunda vara en tillfredsställelse, om till de olika splittrande inflytelser, som redan genomdraga vårt folk, skulle komma äfven en splittring mellan könen. Men för det första tror jag icke så mycket på det onaturliga hat bortom en viss särskild, intresserad grupp, och för det andra, anser jag detta ur statens synpunkt vara en vida mindre olycka, än om riket skulle rentut sagdt utlämnas åt *feminismen*. Ty feminismen, mina herrar, är en F-typ, som icke bidrar till vårt försvar. Den hör med bland de »fem farliga F», om hvilka Karlfelt sjunger i ett bekant poem!

Vårt ansvar står icke inför kvinnan, utan inför staten, som icke är betjänt med mera kvinnlighet i sitt handlande och viljande. Vårt ansvar står ock inför rätten, som är statens väsen — inför »rättvisans höga synpunkt», som en föregående talare yttrade — men vi veta och se, att äfven mycket högljudt framställda rättskraft ofta icke äro annat än *maskerade intressekraft*: maskerade äfven inför den kräfvande själf, ty det är en allmän mänsklig synvillia att ett intresse, när det blott vuxit sig riktigt starkt, framstår såsom en rätt.

Sveriges unghöger, för så vidt jag vågar föra dess talan, är djupt genomträngd af den öfvertygelsen att det nu fordras rakare linjer, fastare gång, skarpare sikten, mera resolut vilja, med ett ord mera *mandom* i svenskt statslif och svensk världsåskådning. Den har måhända lidit djupare än någon annan af det låtgå- och släpp-eftersystem, som frodats på svensk mark. Den vill icke lämna sin hand eller sin tunga åt någon reform, som synes gå i riktning att underhålla detta svaghetens system. Det är å dess vägnar, herr talman, som jag nu yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Beckman, Ernst: Denna fråga lär vara, såsom den föregående talaren behagade nämna den, »omtuggad». Han menade väl därmed, att å ömse sidor några nya skäl icke kunna framföras. Och till och med när man lyssnar till hans vältaliga anförande, kan man mycket väl godkänna den uppfattningen: några nya skäl kunna icke här anföras.

Och det ledsamma är, att de skäl, som å ömse sidor andragas, äro, synes det, för motsidan ganska obegripliga. Man står på så olika ståndpunkt, att man har svårt att fatta hvarandra. Den ärade talaren har visserligen med sin profetiska siarblick utgrundat själfva djupen af den liberala uppfattningen, rannsakat dess hjärtan och njurar — anser han själf nämligen! Jag kan alldeles icke finna, att han har lyckats. Och jag behöfver knappt säga, att jag naturligtvis står på så helt annan ståndpunkt, att jag icke förstår honom, när han framställer införandet af kvinnornas rösträtt i statslifvet såsom en stor riksolycka. Han anser, att därigenom skulle Sverige så att säga beröfvas sin mandom, att därigenom skulle folket offras åt feminismen! Han förstår platt icke det, som vi anse vara styrkan i vår argumentation: när man går på rättvisans väg och *därjämte* vinner, hvad vi anse vara till fördel för statslifvet och för hela samhällslifvet, nämligen kvinnornas outhärliga arbetskraft, då äro vi inne

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

på rätt väg. Vi anse, att vi icke ha råd att afvara kvinnan; vi anse, att vi behöfva hennes insiktsfulla arbete, lika väl som i hemmet, så ock i statslifvet. Vi tro icke på något sätt, att, såsom han framställt det, detta skulle vara att rycka henne bort från hemmets verksamhet. Vi tro, att hon har nog personlig rikedom för att kunna ägna sig både åt det ena och det andra, lika väl som männen kunna ägna sig åt sitt särskilda kall och dock hysa intresse för samhällsangelägenheterna i det stora hela. I samma mån vår politik blir socialreformatorisk, i samma mån dessa stora sociala frågor alltmer tränga sig in i det egentliga statslifvet och blifva föremål för statsmakternas lagstiftningsåtgärder, är det efter vår uppfattning nödvändigt, att kvinnan, den ena halffparten det gäller, icke saknas i detta arbete.

Man förespeglade oss, när de proportionella valen infördes, att man skulle i representationen erhålla en trogen afspeglings af nationen. Men den afspeglings är bra »half», så länge den ena hälften af medborgare där saknas!

Det lönar sig emellertid icke att här närmare ingå på vare sig de gjorda försöken att förringa betydelsen af riksdagsskriifvelsen år 1906 eller de principiella betänkligheterna. Ty frågan är ju här faktiskt redan afgjord. Till dem, som möjligen hylla en liknande uppfattning i *princip* med den, hvilken jag här uttalat, men som tveka på grund af de »konjunkturskäl», hvilka anförts mot att nu gifva sina röster åt kvinnorösträtten, skulle jag dock vilja säga en sak: meningen är väl i alla fall, att nationen skulle gå fram mot nationell samling? Den ärade talare, som nyss före mig hade ordet, har visserligen sagt, att i det stycket hafva vi grundligt misslyckats, hafva vi rent af gjort bankrutt. Men tror han, att samlingen skulle ha blifvit större, om man *icke* gifvit männen rösträtt? Skulle icke snarare bitterheten och söndringen hafva blifvit djupare? Tror han icke i alla händelser, att här infördes en ny faktor af misshällighet i samhällslifvet, om man gång på gång vägrar kvinnan hvad hon med skäl måste anse som en gärd af rättvisa? Jag tror, att man begär ett mycket stort misstag, när man vill undanskjuta frågan till en »lägligare» tid. Är det icke oklokt att undanskjuta denna fråga, ända tills en ovilja och misstämning uppammats, som blir den drifvande kraften i en kamp, där till sist kvinnan dock måste afgå med segern?

Jag anser det nämligen alldeles klart — och jag är öfvertygad om, att nästan hvarje medlem af denna kammare är ense med mig därom, äfven om vi i öfrigt hade olika åsikter — att det dock icke går att undanskjuta denna fråga för evärdliga tider. Den tränger sig fram. Dessa nederlag skola icke lamslå kvinnan; de skola tvärtom egga henne till nya strider. Hon har redan visat, att hon är seg i energi, när det gäller att kämpa för sina rättigheter. Hon kommer icke att hållas tillbaka därigenom, att männen nu visa sig oförstående för hvad hon — på grund af det behof, staten har af henne, äfvensom på grund af hennes egen personlighet — har rätt att fordra. Striden skall blott häftigare uppblösa.

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Jag tror, mina herrar, att det vore lyckligt, om vid en blifvande omröstning minoriteten bestode icke allenast af dem, som äro villiga att nu utan vidare omedelbart gifva kvinnan rösträtt, utan att äfven de, som önska att afgifva en opinionsyttring åt själfva det kvinnliga rösträttskrafvet, ville rösta för den af oss framburna motionen.

Själfr har jag icke ett ögonblicks tvekan, att det vore lyckligast för vårt land, om man nu genast och omedelbart kunde bereda statslifvet tillfälle att tillgodogöra sig äfven kvinnornas arbetskraft och därför skänkte dem den rättvisa, de begära.

Jag bevistade för några dagar sedan ett stort möte i rösträttsfrågan. Där uppträdde bland annat en talarinna från fjärran land, hon som är den ledande kraften, kan man säga, i detta rösträttsarbete, i den mån det fått en internationell karaktär. Efter henne togs ordet också af en bland våra egna främsta talarinnor på detta område. Hon inlade en energi och en kraft, som måhända en och annan kanske fann till och med vara större, än hvad ögonblicket kräfde, men hvad jag tror, att alla kunde enas om, voro hennes slutord, när hon till sist vädjade till representationen, till oss alla att dock icke lämna kvinnans sak, att icke anse den vara en sak så under oss, att vi icke kunna — eller icke våga — bjuda henne träda upp och arbeta samman med männen. Hon yttrade till slut, och därmed skulle äfven jag nu vilja sluta, dessa ord:

»Det är ej strid med männen vi önska, det är arbete för fosterlandets väl vid sidan af mannen. Vi ha många ouppodlade marker på det sociala området. Det gamla ordet rättvisa är också en makt. Med detta år börjar en ny tid, Riksdagen sammansättes efter andra grunder. Kunde man ej lägga en akt af rättvisa som slutsten på det gamla. Vi ta hellre vår medborgarrätt som en gård af rättvisa, än som en seger efter en förtviflad strid. Vi vädja till männens fosterlandskänsla: valet borde ej bli svårt.»

Jag hör till dessa, som nyss af en ärad talare karaktäriserats såsom »verkligt öfvertygade». Han ansåg sig hafva rätt att stämpla en mycket stor del medlemmar af vårt parti såsom »icke öfvertygade», liksom han och andra i denna kammare nu och förut tillåtit sig stämpla många bland oss såsom »försvarsnihilister». Vi äro vana vid att här höra hårda ord, men det skall icke afskräcka oss att gå den väg, vi anse vara den rätta.

Herr talman, jag yrkar bifall till herr af Callerholms m. fl. reservation.

Herr Bergendahl: Herr talman, mina herrar! Det vore icke underligt, om man kände sig något ängslig till mods att nu uppträda i denna fråga, då det kan konstateras, att här förut hafva uppträdt efter hvarandra fyra professorer med sin djupa blick på förhållandena, sin lärdom och sitt stora bevismaterial. Utom dessa hafva uppträdt två, hvilka visserligen icke bära professors titel, men som äro professionalister på detta område! Det kan dock måhända icke vara ur vägen, att en enkel och anspråkslös stämna höjes i

denna fråga, en stämma, som icke talar mot den stora bakgrund som professor Kjellén drog upp.

Jag måste beklaga, att de gamla högerkämparna för kvinnans rösträtt, landshöfding Sjöcrona och lektor Säve icke mera äro här för att från sin ståndpunkt kasta ljus öfver denna fråga. I frågans nuvarande läge finner nog också jag, att icke nu något afgörande kan träffas, och jag är för min del af den meningen, att om en så viktig fråga skall afgöras, en fråga, som så djupt ingriper i vårt konstitutionella lif, den bör bäras upp af en regering, som fullt ut tar ansvaret för det förslag, som framställes. Jag beklagar, att icke denna fråga har kommit i det skick, att regeringen kunnat framlägga ett förslag; och då jag nu yttrar mig, är det ju mera för att demonstrera på hvilken linje jag anser det vara klokast att lösa denna fråga.

Här i kammaren har en motionär, en ensam motionär väckt ett förslag, som ifrågasätter den kvinnliga rösträtten, men med en begränsning. I den demonstration, som han härigenom velat åstadkomma, anser jag mig utan tvekan kunna deltaga.

Det synes mig vara en märklig ödets ironi, att konstitutionsutskottets ärade ordförande, som för något år sedan — jag tror det var år 1908 — i denna fråga intog ungefärligen samma ståndpunkt som denne motionär och häfdade denna ståndpunkt på ett som vanligt glänsande och verkningfullt sätt, nu dock af omständigheterna tvungits att afvisa motionen. För min del anser jag det vara klokt, att man till en början icke tar ett längre steg, än motionären afsett, d. v. s. medgifvande af rösträtt, men med en begränsning. Jag lämnar därhän, huruvida motionären har riktigt funnit gränslinjerna, men jag anser, att, innan man kastar sig ut i det vida, det vore förståndigast att taga ett första försiktigt steg. Jag kan icke finna, att däri skulle ligga någon orättvisa. Rösträtten hör icke — därom äro vi väl öfverens — till dessa »oförytterliga rättigheter», som böra tillkomma alla.

Det finns intet parlamentariskt land, där icke rösträtten är i ett eller annat afseende begränsad. Ja, äfven där man anser den allmänna rösträtten vara införd, hafva därifrån undantagits hela stora klasser, t. ex.: tjänstemännens klass. Det är gifvet, att lagstiftningen har att träffa de anordningar, som bäst tjäna statsändamålet. Och det kan icke förnekas, att kvinnan, som lever i de obemedlades klass i fattiga förhållanden, ännu icke har det politiska intresse och den politiska mognad, som berättigar till deltagande i det offentliga lifvet. Jag tror, att man måste härutinnan göra en skillnad emellan henne i dessa klasser och mannen. Mannen har genom sin verksamhet kommit mera i beröring med den yttre världen, med det offentliga lifvet. Han har genom deltagande i ett högt utveckladt föreningsväsende vunnit en utbildning, som man icke finner hos kvinnan inom motsvarande samhällslager. Jag tror också, att det kan konstateras, att mannen begagnar sig flitigare än kvinnan af de folkbildningsanstalter, som äro genom det allmännas försorg inrättade.

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Å andra sidan hafva nu samfundsförhållandena skapat en värdefull, intelligent kvinnlig kraft, som användes på många skilda områden. Den tages i anspråk i ansvarsfulla lärarbefattningar, äfven vid högskolorna; den användes i många ämbets- och tjänstebeställningar. Den förekommer äfven i det ekonomiska lifvet, där man nu ofta ser kvinnan intaga en ledande ställning. Den framträder med stor framgång på litteraturens och publicitetens områden. Denna kraft anser jag, att man icke bör eller rättvisligen kan undanhålla det politiska lifvet; den är alltför värdefull, för att staten skulle kunna undvara den i det offentliga lifvet.

Några talare här tycktes vilja konstatera, att intresset bland kvinnorna för den kvinnliga rösträtten skulle vara stadd på tillbakagång: »vinden hade mojnadt af!» Jag undrar, om detta är förhållandet? Hur starkt intresset är, kan ju icke vara så lätt att uppmäta. Man har icke den måttstock, med hvilket sådant kan mätas, och man får icke förvilla sig däraf, att ropen understundom blifva starkare, understundom svagare. För så vidt jag har kunnat iakttaga, har intresset aldrig varit större än nu i kvinnliga kretsar.

Nu förmena många, att ehuru man ger kvinnorna rätt att deltaga i kommunala lifvet, att deltaga i valen till landsting, det skulle vara till skada, om de finge deltaga i politiska val. De förmena, att sådant skulle inverka menligt på kvinnans vård om hemmet, menligt för själfva kvinnligheten. — Det påstås, att det icke lär vara möjligt att öfvertyga en fattig man, att en rik änka icke är vacker. Jag tror, att det är lika svårt att öfvertyga dessa, som anföra dylika argument, att en vacker kvinna icke skulle kunna blifva politisk utan att förlora sin kvinnlighet. Det synes mig dock, som om historien lärde oss något annat, och den personliga erfarenhet, som man kunnat göra, synes mig jäfva en sådan uppfattning.

Jag är alltså af den meningen, att rösträtt bör gifvas åt kvinnan, men att denna rätt bör till en början lämpligen begränsas. Vi hafva nyligen erfarit ifrån England, att där i underhuset i princip antagits ett förslag om kvinnlig rösträtt. Detta förslag har vunnit mycket stort bifall i kvinnliga kretsar, men det innebar en mycket stark begränsning: det innebar endast en utsträckning af rösträtten till ungefär en miljon kvinnor inom en befolkning, Storbritanniens, hvilken uppgår till 45 miljoner.

Beträffande nu föreliggande punkter kan jag för min del, med den åskådning jag har, icke framställa något yrkande. Men skulle särskildt yrkande framställas, i anslutning till herr Bergströms motion, skulle jag vilja, herr talman, gifva min röst åt ett dylikt yrkande.

Herr Hellberg: Jag skall först konstatera det förhållandet, att mina farhågor för att konstitutionsutskottets majoritet verkligen skulle hafva sackat tillbaka ifrån ståndpunkten 1906, på ett alltför bedröfligt sätt hafva blifvit besannade. Alla de tre talare, tillhörande konstitutionsutskottet, som uppträdt här, hafva nämligen, såsom herrarna hört, ställt sig på en mot den kvinnliga rösträtten prin-

cipiellt fientlig ståndpunkt. Därvid kan det förtjäna anmärkas, att herr Clason har gjort ett, som jag tycker, ganska förtvifladt försök att komma ifrån den nämnda riksdagsskrifvelsen af år 1906. Jag har i konstitutionsutskottet haft tillfälle att åhöra de ytterligt skarp-sinniga grundlagstolkningar, åt hvilka dessa professorer hängifvit sig, men att en tolkning skulle kunna försiggå också på det sätt, att man utelämnar största delen af det, som skulle tolkas, tycker jag är ganska egendomligt. Herr Clason har i riksdagsskrifvelsen bara velat medtaga den punkt, som talar om, huruvida kvinnan bör beredas politisk rösträtt, men de båda andra punkterna, som jag läste upp, i hvilka Riksdagen bestämdt tillkännagifver sina sympatier för kvinnans rösträtt, har han betraktat såsom icke existerande. Det synes mig vara ett betänkligt tolkningssätt.

Efter att hafva konstaterat detta, skall jag nu något ingå på de skäl, som dessa herrar här hafva anfört, men jag kan naturligtvis blott beröra ett och annat, ty om jag toge upp alltsammans till bemötande, skulle jag förmodligen få hålla på mycket längre, än kammarens tålmod räckte.

Det fanns för icke länge sedan i England en konservativ statsman, hvars namn torde vara ganska väl bekant för flertalet af denna kammares ledamöter; han hette lord Salisbury. Han uttalade en gång vid ett möte de märkvärdiga orden: jag kan icke uttänka något argument emot den kvinnliga rösträtten. — Så villfarande var han. Men — för att tala med Fröding —

gudskelof att professorer finnas,
för hvilka sanningen är ganska klar!

Vi hafva hört tre af dessa utveckla hvad som är den rena, sanna läran i fråga om kvinnans rösträtt.

Jag skall då att börja med göra några små anmärkningar emot hvad herr Clason yttrade. Han nämnde bland annat, att de något öfver 11,000 kvinnor, som vid en viss tidpunkt tillhörde rösträttsföreningarna här i landet, endast utgjorde $\frac{1}{3}$ procent af de myndiga kvinnorna. Det låter förkrossande litet. Men först och främst vill jag erinra om den belysning, jag förut gifvit åt de förhållanden, under hvilka de kvinnliga rösträttsföreningarna arbeta, och då kommer saken i ett annat ljus. För öfrigt vill jag säga, fastän jag icke kan bevisa det, att det förefaller mig dock litet märkvärdigt, om herr Clasons siffror skulle vara fullt exakta, ty då skulle vi ju hafva här i landet 2,200,000 myndiga kvinnor. Tegnér klagade visserligen på sin tid att »världen tyvärr är af kvinnor full» — fastän han just icke var någon kvinnohatare för egen del! Men jag undrar ändå, om det kan finnas så många myndiga kvinnor i Sverige. Det förefaller mig fast otroligt. Om det skulle vara oriktigt, hvad herr Clason uppgifvit, så är det för resten icke första gången, som hans siffror vid granskning visat sig missvisande.

Så sade herr Clason, att det var bara humbug med kvinnornas petition. Ja, det är ju så, att motståndarna till en sak så gärna se

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

humbug i den. Jag undrar, ifall vi fått in en petition på 140,000 röster till förmån för F-båten, om herr Clason då skulle hafva sagt, att »det var bara humbug, ty folk skrifver så lätt under». Det beror på hvaråt sympatierna gå.

Herr Clason påstod också, att skälen mot kvinnans politiska rösträtt hafva vuxit i styrka. Det ger mig anledning att än en gång citera min gamle lärare, lektor Säve. Han yttrade under debatten vid 1906 års riksdag bland annat följande: »De vanligaste skälen mot kvinnans rösträtt framhöllos redan för ett halft århundrade sedan, då fråga var om lika arfsrätt för man och kvinna, och alltjämt sedan, när fråga varit om kvinnans myndighetsålder, om hennes giftorätt och i hvarje fall, då fråga varit å bane att borttaga någon af dessa privaträttsliga skrankor, som skilja könen.» Dessa skäl äro »så förtunnade, att de ej längre förmå göra något större intryck». Det är en annan historikers uppfattning om denna sak.

Så kommer jag till professor Fahlbeck. Han framförde bland andra skäl, som jag kommer till sedan, det hufvudskälet mot kvinnans rösträtt, att denna skulle komma att mer eller mindre direkt verka mot värnplikten. Det skälet har herr Steffen redan tagit upp till besvarande från en synpunkt. Jag skulle vilja taga upp det från en annan synpunkt. Man brukar ju säga, att kvinnan framför allt är hemmets vårdarinna och vaktariinna. I sitt enskilda lif är hon mycket angelägen om att hemmet skyddas mot alla intrång. När hon nu skulle blifva medborgare i det större hem, som staten utgör, och få medansvarighet i dess angelägenheter, tro icke då herrarne, att hon skulle komma att blifva angelägen om, att detta stora hem för henne, hennes man och hennes barn också skulle skyddas mot intrång? Jag tror det.

Så kommer jag till min ärade vän professor Kjellén. Honom ähör jag alltid med stort nöje, ty han talar onekligen med utomordentlig skicklighet och mycken spiritualitet. Men han är och förblir dock alltid den store historiske konstruktören. När jag hör alla hans fina och subtila utläggningar, alla hans definitioner, distinktioner, deduktioner och spekulationer, så tycker jag, att jag ser verkligheten öfverdragas med ett nät af spindelväf, hvarigenom den ter sig som ett vackert rutverk, afdelad i mönster och figurer; men så fort livvets pust kommer och blåser, hvirflar detta spidelnät bort och verkligheten ligger där hel och samlad som förut. Det är också betecknande, att herr Kjellén ofta kommer till så underliga resultat. Jag vill erinra om hans inlägg i den manliga rösträttsfrågan. Hvad mynade dessa ut uti? Jo, först — ty han kom som Per Gynt senare till andra resultat — i det originella förslaget om ett trekamarsystem. Det väckte mycken uppmärksamhet, men såvidt jag vet, har det icke tagits upp af någon praktisk politiker. Man har lämnat det åt sitt värde såsom ett intressant kuriosum. I afseende på den kvinnliga rösträtten har herr Kjellén också kommit till ett originellt resultat. Jag blef dock något besviken, då han inte nu framdrog det liksom för tre år sedan. Hans motivering då och nu var så tämligen densamma, och jag väntade därför att slut-

satsen också skulle bli densamma. Han föreslog då, att kvinnornas rösträttsfråga skulle lösas på det enkla sättet, att man beredde dem plats i — kyrkomötet. Jag tror dock icke, att den lösningen har mycket större utsikter för sig än trekammarsystemet.

Herr Kjellén började sitt anförande med att nästan klaga öfver, att kvinnans rösträtt verkar suggererande: man säger ju, att det bara är en tidsfråga, när den skall inträda! Ja, jag befarar att det är så och att herr Kjellén får upplefva den dagen, när kvinnan får rösträtt. Jag tror icke, att vi kunna undgå den. Jag citerar än en gång regeringen, som tror, att själfva tidsandan oundgängligen kräfver den. Det är ledsamt för professor Kjellén att få upplefva den, men han och hans meningsfränder hafva ju förut fått upplefva ett och annat, som icke varit så angenämt.

Herr Kjellén talade också om stämningen år 1905 och framhöll, att det var den som dikterade 1906 års riksdagsskrifvelse. Ja, i en kritisk stund, då det gäller landets väl och ve, då känna vi, att vi behöfva kvinnans hjälp i det politiska lifvet. Hvad var det som gaf kvinnan rösträtt i Finland? Jo, att man där kände sig behöfva samla all sin nationella kraft mot den öfvermakt, som då hotade. Jag önskar, att vi icke än en gång må behöfva en sådan påminnelse för att gifva kvinnorna deras rätt.

Så talade herr Kjellén om den kvinnliga stämning, som gått igenom historien från år 1789. Jag tycker, att det är en nästan öfverdrifven komplimang åt kvinnan, när han betecknar stämningen från 1789 såsom en kvinnlig stämning. Jag håller mycket på kvinnorna, men jag vill icke beteckna stämningen från 1789 såsom en kvinnlig, utan såsom en allmänt mänsklig stämning, ett genombrott till humanitet, till erkännande af människovärdet.

I sammanhang därmed vill jag i förbigående säga ett par ord om den manlighet, som professor Kjellén, på unghögerns vägnar, framhöll med så mycken styrka. När jag hör unghögern tala om manlighet, tänker jag mig alltid en förfärligt stor, robust karl med hårda knytnäfvar, som dunkar och slår. Ja, det är en form af manlighet, men det är icke det högsta slaget. Det finnes mången man, som icke har stora knytnäfvar, men, när det gäller, har visat mer äkta manlighet än någon af dessa kraftkarlar. Jag tror att i samma mån som utvecklingen går framåt och mänskligheten humaniseras, får det manliga idealet också omformas.

A propos manligt ideal, så kom jag, när jag åter hörde herr Kjellén upprepa sin spiritualitet, att vänstern nalkas kvinnan med sina läppar, men dess hjärta är långt ifrån henne, att tänka på, om det verkligen är skäl att vända denna sats mot vänstern. Hur var det, när kvinnorna första gången kommo till statsministern Lindman och uppvaktade honom? Han ingaf dem så ljusa förhoppningar, så att många af dem blefvo öfvertygade om, att han var den som skulle göra't, som skulle föra deras sak till seger. Men så fort det gällde att göra allvar af det fagra talet, vände han dem ryggen. Herr Staaff åter svarade mycket kärft nej, när kvinnorna första gången kommo till honom: deras rösträttsfråga fick icke samman-

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

blandas med männens. Sedermera har han dock för sin del upptagit deras sak, därför att han insett dess rättvisa. Jag tror visserligen icke, att herr Staaff har någon särskild sympati för frågan, men jag tror att det är så med honom och många andra som med den bekante amerikanske predikanten mr Spurgeon, som en gång sade: »jag måste hvarje morgon korsfästa och döda den gamla konservativa människan hos mig och ikläda mig den nya och frisinna». Det är nog så med oss litet hvar, att den gamla Adam sitter kvar i oss, så att vi ha svårt att betrakta kvinnan som en människa helt och fullt; men vi göra väl, om vi söka öfvervinna denna gamla best och arbeta oss upp till en högre uppfattning.

Sedan skall jag återgå något till den synpunkt, som herr Fahlbeck mot slutet anförde, då han talade om, att de där gamla synpunkterna om de mänskliga rättigheterna äro öfvervunna: talet om dem har tystnat, ty de befinnos för undermåliga; nu gälla andra skäl, statskloketens skäl, och summan af dem är, att makten skall vara det bestämmande. Där hafva vi återigen unghögerns gamla Adam i en annan form. Det skall vara knytnäfvarna som respekteras. Nej, herr Fahlbeck, de gamla skälen ha inte tystnat. De skälen komma aldrig att tystna, ty människan är och blir det högsta i historien. Det är till mänsklighetens utveckling mot en högre ståndpunkt, som vi måste sträfva, och då få vi absolut icke negligera de enskilda människornas rättigheter. Nu kunna herrarne säga, att detta är »känslotänkande», slapphet, svaghet eller hvad det vara må; det kommer mig icke vid. Jag är öfvertygad, att framtiden skall gifva mig rätt.

Till sist skall jag äfven gå in på den något berörda frågan om de kvinnliga motståndarna mot den kvinnliga rösträtten. Jag finner mig då i den lyckliga omständigheten att kunna bruka en kvinnas ord mot dem. Jag skall tillåta mig att citera ett uttalande vid den kvinnliga rösträttskongressen i London af den celebra främling, som nu från åhörarläktaren åhör våra förhandlingar, tyvärr utan att förstå dem. Hon yttrade:

»Det är välbekant, att alla människor af naturen äro obenägna för förändringar i det bestående; alla människor, som äro uppfostrade, äro motståndare till kvinnans rösträtt. Om en petition mot denna framlades för hottentotterna, afghanistanerna, stammarna i Tibet eller för invånarna i det inre Turkiet, skulle alla under-teckna den. En rösträttspetition har en helt annan betydelse: hvarje namn på den betecknar en omvänd, en seger, en förståndets uppfostran, ett svar på en vädjan om rättvisa.»

Efter att hafva erinrat om den första kvinnosakskvinnan i England, Mary Wollstonecraft, som lefde för 100 år sedan, yttrade hon vidare:

»Om vi vilja se, huru kvinnornas sak gått framåt från hennes dagar, böra vi läsa hennes bok 'A vindication of the rights of women'. Vi skola då finna, att på den tiden funnos inga universitet eller högre skolor, ingen högre uppfostran för kvinnor, ingen möjlighet för dem att disponera sin egendom eller drifva affärer, ingen

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

rätt att tala offentligt, ingen rätt att bilda föreningar, inga rättigheter i samhällslifvet. Kvinnorörelsen har skridit framåt sedan dess, och många orättvisor ha blifvit aflägsnade. Men för hvarje steg som tagits ha kvinnor fått korsfästa sina själar. Och samma slags kvinnor, som nutidens kvinnliga motståndare till kvinnorösträtten, antisuffragisternas anor i rakt uppstigande led, satte sig, skälfvande af ovilja och förakt, emot hvarje steg i denna utveckling. Men de moderna suffragisterna äro ofta kvinnor, som fått uppfostran, somliga bland dem hafva till och med universitetsbildning, en förmån, som andra kvinnor förvärfvat åt dem under allmän smäleik; de kunna disponera sina egna tillgångar — tack vare en lag, som andra kvinnor kämpat i ett kvarts sekel för att få genomförd; de stå på offentliga talarstolar, där rätten för kvinnor att tala vunnits af andra kvinnor under hopens skrån och icke sällan under bombardemang med ruttna ägg; de begagna sig af föreningsrätten, som nu är häfdvunnen bland kvinnorna, men som endast vanns genom mycken hjärtevända och tapper uthållighet, när världen fördömde den som ett hot mot all sedlig samhällsordning; de mottaga med tillfredsställelse hvarje rättighet, som hittills beviljats dem, de mottaga äfven offentliga uppdrag, som erbjudas dem. Ja, det finnes icke en rättighet, som andra lands kvinnor kämpa för att vinna, men som redan är införd i deras eget land, hvilken de icke mottaga som sin bördsrätt. Och likväl, begäfvad med alla dessa förmåner af bildning, egendom, organisation, yttrandefrihet och partiella samhällsrättigheter, vände de sig mot det sista logiska steget i den rörelse, som gifvit dem så mycket, och säga med öfverlägsen själfbelåtenhet: 'Hitintill skall du gå och icke vidare'.

Det fordras ingen logik för att märka inkonsekvensen i en sådan position. Jag känner ingen ovilja mot antisuffragisterna, emedan jag i dem ser en mäktig och värdefull bundsförvant till vår rörelse. Men jag tycker det är synd om dem. Det skall icke dröja länge, förrän de komma att rösta vid riksdagsmannavalen, och hur svårt blir det icke då för dem att finna en ursäkt!»

De ord jag här anført hafva sin giltighet icke blott för de kvinnor, som bekämpa kvinnans rösträtt, utan i viss mån äfven för de män, som bekämpa den. Ty det finnes icke en af dessa män, som icke haft föregångare, hvilka lika väl bekämpat de kvinnliga rättigheternas utveckling i föregående tid. Det går nog att säga efteråt, att hade vi lefvat på våra fäders tid, så skulle vi icke hafva stenat profeterna. Men det talets värde är allt för väl känt.

Jag vill ännu en gång, så fåfängt det är, be att få yrka bifall till första punkten i reservationen.

Herr Göransson: En före detta riksdagsman yttrade en gång följande: »Vi ha snart kvinnor som riksdagsmän — och män som riksdagskvinnor ha vi haft länge.» Han hade kanske rätt däruti. Jag vill icke förneka, att det kan finnas åtskilliga kvinnor, som måhända äro mera kvalificerade, såväl att välja riksdagsmän som att själfva vara riksdagsmän, än åtskilliga män. Det brukar emellertid

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

vara den vanliga gången, att man först visar sig intresserad för det mindres allmänna angelägenheter eller de kommunala, och sällan, om ens någonsin, har det förekommit, att någon blifvit vald till riksdagsman, som ej förut deltagit i de kommunala angelägenheterna. Det kan ju hända, men under den tid af tjugufyra år, som jag varit ordförande i en kommunalstämma, vet jag aldrig, att någon kvinna deltagit i kommunalstämmans öfverläggningar och beslut, oaktadt flera kvinnor haft rätt därtill. Detta bevisar, enligt mitt förmenande, att kvinnans intresse icke ännu, åtminstone icke i allmänhet taget, och på landsbygden isynnerhet, visat sig vara så stort, att det är så högst angeläget, att hon nu skulle få politisk rösträtt och valbarhet. Och jag kan anföra ett exempel härför. Vid sistlidne decembers ordinarie kommunalstämma hade man i den kommun jag tillhör, uppsatt en kvinna på förslag till ledamot i fattigvårdsstyrelsen, men omedelbart före valet kom till mig en skrifvelse från henne, däri hon på det bestämdaste undanbad sig att komma i fråga. Det vill därför synas som den ifrågasatta grundlagsändringen ännu icke skulle vara så absolut nödvändig. Jag tror icke, att det skulle blifva synnerligen många kvinnor, åtminstone icke hustrur från landsbygden, som skulle vara villiga att lämna hemmet och resa till Stockholm för att sitta i Riksdagen, men det är möjligt, att bostadsbandet i afseende på valbarhet till Andra kammaren kan bli upphäfdt så att riksdagsmän, oberoende af hvar de äro boende, kunna väljas inom hela landet, och då kunna vi nog få kvinnliga riksdagsmän från Stockholm och andra större städer. Huruvida det vore så nödigt och nyttigt för landet, det lämnar jag därhän.

Man har talat om likställighet mellan man och kvinna. Men äfven om denna ästundade reform nu skulle komma till stånd, blir det enligt mitt förmenande icke full likställighet ändå, alldenstund kvinnorna, enligt motionärernas förslag, skulle äga rätt att afsäga sig riksdagsmannaupdraget hvilken tid som helst. Då blir hon icke likställd med mannen, förrän äfven den bestämmelsen blir gällande för manliga riksdagsmän, att de hafva rätt att afsäga sig riksdagsmannaupdraget när som helst.

Man finner således, mina herrar, att man icke absolut kan hålla på likställighet i alla afseenden. När nu Riksdagen har skrifvit om en utredning, hvilken delvis kommit, men icke fullständigt, kan det då vara så trängande, att vi icke kunna vänta, tills denua utredning blir afslutad? Jag tror, att den dagen kommer, då kvinnan äfven får både rösträtt och blir valbar, men jag kan icke finna, att det är så brådskande att man icke kan dröja, till dess vi dels få se, hvad verkan den utsträckta manliga rösträtten kan komma att få och dels få den utredning, som Riksdagen begärt, afslutad. På grund häraf, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Herr Gezelius: Frågan om politisk rösträtt för kvinnan och dess enligt mitt förmenande nödvändiga konsekvens, valbarhet för henne, är ett spörsmål af den allra djupaste principiella innebörd. Jag är rent principiellt en bestämd motståndare mot yrkandet på

politisk rösträtt och valbarhet för kvinnan. Visst icke därför, att jag skulle underkänna kvinnans människovärde, hennes jämbördighet med mannen, hennes nödvändighet i samhällslifvet eller hennes möjligheter till allt rikare utveckling. Jag är det därför, att för det statsliga lifvet bär och skall mannen bära ansvaret, och det ansvaret lär han icke komma ifrån genom att åberopa någon naturlig rätt för kvinnan att med honom dela detsamma. Att det finnes kvinnor i undantagsställning, som lika väl som mannen skulle kunna fullgöra den skyldighet, som sålunda åligger mannen, det är visst icke något som helst bevis för hvarken det principiellt riktiga eller det praktiskt genomförbara af kvinnans jämnställande med mannen i det statsliga lifvet.

Därför att jag af principiella skäl har min ståndpunkt klar i denna fråga, har jag icke kunnat underlåta att säga några ord i anledning af föreliggande utskottsbetänkande.

Jag erkänner Riksdagens skyldighet att formellt infria det beslut af år 1906, som här åberopats, och att således bereda möjlighet till en fullständig utredning, innan frågan går till sin definitiva lösning, men det utesluter gifvetvis icke rätten för mig att hylla en åsikt, som på principiella grunder predestinerar mitt beslut. Jag förbehåller mig ock att söka se till, att icke Riksdagen nu gör något uttalande, som, om det än icke har afsett annat än att lämna ett erkännande af den formella skyldigheten att infria 1906 års riksdagsbeslut, dock kan gifvas en innebörd, som sedan måhända åberopas, liksom i dag den kvinnliga rösträttens historia har åberopats mot motståndarne till förslaget. Jag ser icke att skyldigheten att åstadkomma en fullständig utredning af frågan, innan den definitivt afgöres, medför någon som helst förpliktelse eller ens lämpligen låter sig förena med utskottets uttalade skäl, som börja på sidan 15: »Att Riksdagen skulle föregripa resultatet af denna utredning genom att besluta såsom hvilande vissa grundlagsförslag om politisk rösträtt och valbarhet för kvinnor, anser utskottet icke tillrådigt.»

Ty, är det utskottets mening att se frågan, såsom den förste talaren här icke utan fog ville påstå, såsom en konjunkturfråga, då är jag icke villig att acceptera detta utskottets uttalande. Jag vill icke vara med om att lösa spörsmålet om kvinnans rösträtt efter så vaga och oklara linjer, att jag, talar om det såsom något som kan vara »tillrådigt» eller icke. Än mindre vill jag vara med om, att man såsom något som helst skäl åberopar, att den samhälleliga byggnaden så nyligen som genom 1909 års rösträttsreform har blifvit renoverad, så att man först borde se resultatet häraf.

Ni förstå mig förvisso, då jag sagt, att jag är principiell motståndare till kvinnornas politiska rösträtt. Om vi, mina herrar, efter sex, nio eller tolf år anse oss hafva gjort aldrig så rika erfarenheter med anledning af den grundlagsändring, som genomfördes år 1909, är jag ändå icke med om att uttala mig för den kvinnliga rösträtten; och jag vågar fråga: är majoriteten inom denna kammare beredd att göra det?

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk valrätt
och valbarhet
för kvinnor.
(Forts.)

Går jag vidare till de skäl, som utskottet åberopar, det tredje, eller — såsom utskottet uttrycker det — att »idéen om kvinnans politiska rösträtt ej ens bland kvinnorna själfva vunnit den anslutning, att en reform i öfverensstämmelse med motionärernas förslag kan anses vara af behofvet påkallad», måste jag fråga: Är det kvinnans tro på den politiska rösträtten, som skall diktera behofvet af genomförande af politisk rösträtt för kvinnor? Icke för mig, herr talman. Jag är icke villig att ens gifva skenet af, att kvinnan endast skulle behöfva agitera upp sig till den tron, den vanföreställningen, att politisk rösträtt för kvinnor kräfves i statens intresse, för att Riksdagen skulle bifalla, hvad som nu föreslås.

Jag är icke med om detta, och därför har jag icke kunnat stilla-tigande låta utskottets utlåtande passera. Här har tvistats om manlighet. Så pass mycket manlighet begär folket och icke minst kvinnan, att jag ärligt säger ifrån min mening. Jag vill icke drifva någon politik i denna djupt principiella fråga, som ens kan få skynten af att icke vara ärlig, och jag känner, att den korta historia, som den kvinnliga politiska rösträtten kan uppvisa — aktuellt är den icke tio år gammal — gifver ett varsel om, hvar det bär hän. om man icke går fullkomligt klara vägar. Vi ha redan hunnit få denna fråga till en klar partipolitisk fråga för det af våra partier, som gärna kallar sig det största. Motioner, som ligga här på bordet, äro underskrifna af det liberala samlingspartiets förtroenderåd. De äro, såsom en föregående talare påpekade, afskrifter af den, som detta parti förut väckt i denna fråga. Inom högern råder icke beträffande denna fråga samma förbluffande enighet som inom det liberala samlingspartiet. Denna enighet verkar förbluffande. då jag tänker på, huru kort tid frågan stått på dagordningen och huru principiellt viktig den är. Mig duperar dock icke Andra kammarens en gång, till och med utan votering, fattade beslut till förmån för kvinnans politiska rösträtt, ty jag vet, att detta beslut icke föregicks af ett enda ords diskussion. Jag vill icke kalla det en oartighet från den omtalade kammarens sida mot de kvinnliga rösträttsifrarna, men jag vågar påstå, att ett beslut, som i ett slikt spörsmål tillkommit under sådana förhållanden, icke har någon så ofantligt stor betydelse.

För min del skulle jag helst se, om Riksdagens, åtminstone Första kammarens beslut fattades i öfverensstämmelse med den linjen, att vi helt accepterade den formella skyldigheten att infria 1906 års växel. Men då jag ser, huru som i de motioner, som omnämnas i utskottets betänkande och ännu mer i den agitation, som bedrifvits i denna politiska fråga, det har dragits in sådana uttalanden till förmån för idéens genombrott som att några principiella motståndare icke våga komma fram, att under den sista debatt, som förts i denna sal öfver ifrågavarande ämne, icke mer än två af tio talare uttalade några principiella betänkligheter, vill jag icke föreslå, att utesluta alltför mycket af utskottets motivering. Men just för att Första kammarens ställning skall blifva klar i detta spörsmål och för att beslutet icke skall kunna åberopas såsom på något sätt föregripande det beslut, som en gång kommer att fattas, då utredningen ligger

på bordet, vill jag hemställa om uteslutande af det stycke, som börjar med ordet »att» i sista raden å 15:de sidan i utskottets betänkande och slutar med orden »af behofvet påkallad». Då återstår icke annat än ett referat af själfva sakläget med afseende på utredningen, innebörden af den utredningsfas, i hvilken frågan ligger, och ett understrykande af, att under sådana förhållanden utskottet och alltså äfven Riksdagen »för närvarande saknar anledning att ingå på de principiella invändningar, som kunna göras gällande mot den nu ifrågasatta reformen». Jag säger, att jag gärna velat hafva något mera uteslutet, men för att uttalandet icke skall kunna missförstås, har jag velat gifva detsamma något bestämdare former.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande med den ändring i motiveringen, som jag nu tagit mig friheten föreslå.

Herr Trygger: Jag skall be att i största korthet få angifva min ståndpunkt i frågan.

Jag har reserverat mig mot utskottets motivering närmast därför, att jag icke kan anse den pågående utredningen utgöra något skäl, hvarför icke jag för min personliga del skulle kunna fatta ett beslut i frågan redan nu. Detta beror på den åsikt jag har i frågan, och jag skall komma till den senare.

För öfrigt vill jag säga, att den erfarenhet man har af utredningar i kvinnofrågan icke är så synnerligen tillfredsställande. Riksdagen beslöt år 1909 en ändring i 28 § regeringsformen, hvarigenom kvinnor skulle beredas tillträde till vissa ämbeten. Men mot hvad som första gången af mig föreslagits, beslöts det, att denna rätt för kvinnan skulle närmare bestämmas af grunder, som af Konung och Riksdag godkänts. Det var år 1909, som Riksdagen beslutade denna grundlagsändring, och ännu i dag hafva vi icke fått dessa grunder. Utredningen har knappt vållat annat än fullkomlig villervalla. Hvad som hittills framkommit är af natur att rent af omintetgöra Riksdagens beslut om ändring af grundlagen. Med denna erfarenhet för ögonen är det icke utan att man blir ganska skeptisk i fråga om dylika utredningar, och som sagdt, den åsikt jag har i fråga om den kvinnliga rösträtten gör, att jag icke behöfver någon särskild utredning liksom jag icke heller kommer att känna mig bunden af densamma, äfven om man därvid skulle komma till det resultat, att det borde stadgas lika rösträtt för män och kvinnor.

Herr Kjellén gjorde gällande, att vi öfverhufvud taget icke kunna tillerkänna kvinnan politisk rösträtt, emedan det kvinnliga elementet skulle försvaga vårt statslif. Hvad vi behöfde här i landet vore mera kraft och styrka. Jag instämmer med min ärade vän herr Kjellén i hans påstående, att vi här i landet behöfva mera kraft och styrka, men skulle det icke vara lämpligt, att *männen* försökte utveckla denna större kraft och styrka? Jag tror verkligen, att man därigenom skulle vinna ganska mycket. Men det finnes andra egenskaper, erforderliga för vårt statslif, som kvinnan äger och som kunna rikt befrukta detsamma, och dessa egenskaper kräfva eller åtminstone kunna kräfva, att kvinnan får sitt ord med i fråga

*Angående
politisk valrätt
och valbarhet
för kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk valrätt
och valbarhet
för kvinnor.
(Forts.)

om statens angelägenheter. Då jag intagit denna ståndpunkt, har jag vid tidigare tillfällen uttalat, att man bör gifva kvinnan politisk rösträtt. Jag anser emellertid, att kvinnan icke bör medgifvas politisk rösträtt i samma utsträckning som männen, och detta af det skälet, att vi måste ha erfarenhet om, huru detta nya element kommer att verka. Jag kan icke finna något skäl, hvarför vi skulle behöfva mindre erfarenhet i fråga om kvinnans duglighet för det politiska lifvet, än vi ansett oss behöfva beträffande männens. Vi hafva icke i ett enda slag gifvit männen den vidsträckt rösträtt, som numera tillkommer dem, utan så småningom. Är det icke då berättigadt att uppställa samma fordringar, när det är fråga om kvinnans politiska rösträtt?

En ärad talare på Stockholms läns bank har visserligen gjort gällande, att man i denna fråga icke kan jämka eller pruta. Det vore ett rättfärdighetskräf, som det här gällde. *Rättvisan* fordrade, att hvad man gifvit männen, skulle man också gifva kvinnan, d. v. s. kvinnan borde tillerkännas rösträtt och valbarhet i samma utsträckning som männen. Härpå tillåter jag mig svara, att i fråga om offentliga rättigheter finnes för mig ingen annan rättvisa än den, som bäst tillgodoser samhällets intressen, och när jag använder den måttstocken på frågan, kan jag för min del icke gå längre än till en begränsad rösträtt.

Herr talman, jag har icke något yrkande att göra.

Herr Kjellén: Den föregående talaren, min högt ärade vän, har anmärkt, att rätta vägen att vinna styrka och kraft åt samhället vore att göra männen starkare. Detta är också min mening, och så långt öfverensstämma våra åsikter härutinnan. Jag har en gång uttryckt det så, att vi böra *reformera männen*, men icke *revolutionera kvinnorna* — genom politisk rösträtt.

Min ärade vedersakare på värmlandsbanken synes ha tagit illa upp mina ord, att vissa politici på vänstra sidan »nalkas kvinnan med sin mun». För att förebygga allt missförstånd skyndar jag mig att förklara, att jag naturligtvis icke med dessa ord velat antyda någon misstanke att de tänka förråda henne med kyssande! Jag ville endast säga, att deras hjärtan nog icke äro alltför nära henne. Det är nog endast ett konvenansparti som de erbjuda, och däruti ligger ju i och för sig icke något förklenande för någondera parten — det kan ju hända, att deras gårdar synas gränsa intill hvarandra, eller att deras intressen på annat sätt förefalla dem sammanflätade.

Herr Hellberg har för öfrigt på ett outgrundligt sätt inblandat min anspråkslösa person i frågan om den kvinnliga rösträtten och funnit tillståndigt att uttala sig om hela min politiska verksamhet. Jag tror, att kammaren håller mig räkning för att jag icke följer honom i spåren eller söker å min sida kritisera honom och hans bild af unghögern. Hans framställning i detta afseende påminner mig om en viss potentats sätt att läsa bibeln — naturligtvis utan jämförelse i andra afseenden, vare sig emellan läsarne eller mellan studieföremålen.

Det öfriga af herr Hellbergs anförande gick ut på att låta oss ännu en gång höra hans redan förut väl kända åsikter om vissa saker, utan nya eller egentliga bevis, och hans framställning bidrog sålunda snarare till hans egen karakteristik än till den kvinnliga rösträttsfrågans. Kanske finnes det dock ett visst sammanhang emellan de båda. Jag måste tänka därpå, då jag hörde det skäl, som han satte främst mot de positiva skäl, vi här anført mot införande af politisk rösträtt för kvinnor — nämligen det, att en engelsk auktoritet *icke* funnit några skäl som talade mot politisk rösträtt för kvinnor. Det förefaller mig, som om herr Hellberg medelst denna argumentering på ett lyckligt sätt dokumenterat sig själf som representant för åtminstone en af de sant kvinnliga egenskaper, som genom rösträtten skulle tillfalla staten, nämligen den s. k. fruntimmerslogiken . . .

I herr Gezelii anförande igenkände jag mina åsikter och instämmer tillfullo i hvad han sagt. Jag tror dock icke, att det tjänar något till att rubba konstitutionsutskottets betänkande på sätt han föreslagit, då detta ju i alla fall pekar mot det för honom och mig gemensamma målet.

Jag anhåller alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets utlåtande oförändradt.

Herr Clason: Jag blef naturligtvis också uppkallad af talaren på värmlandsbänken. Han uppgaf, att jag skulle gifvit ett felaktigt referat af 1906 års riksdagsskrivelse, då jag sade, att däri begärdes, att Kungl. Maj:t ville taga i öfvervägande, huruvida och i hvilken omfattning etc. I fråga om en riksdagsskrivelse är ju klämman det väsentliga, och i klämman talas det om »*en allsidig utredning af frågan, om och i hvilken utsträckning*» etc. rösträtt kunde beredas åt kvinnor. Detta synes mig vara ungefär detsamma som, huruvida och i hvilken omfattning etc., och jag tror icke, att man kan göra någon väsentlig skillnad på dessa ord.

Talaren sade också, att jag skulle sagt, att petitionen för den kvinnliga rösträtten varit »*bara humbug*». Jag tror icke, att mina ord föllo så, utan jag tror, att jag sade, att personer uppgifvits ha lämnat den kvinnliga rösträttsrörelsen därför att med den petitionen »*så mycken humbug*» varit förenad, och det är dock något annat.

Vidare sade talaren, att jag kommit med felaktiga siffror. Det var i fråga om, hvilket procenttal af landets myndiga kvinnor medlemmarna af föreningen för kvinnans politiska rösträtt utgjorde. Jag vet icke, om jag sade en half eller cirka en half procent. Men jag är alldeles säker på, att då jag anförde den motsatta procentsiffran, d. v. s. siffran för antalet af dem, som icke deltaga i denna förening, jag icke sade, att denna utgjorde 99 $\frac{1}{2}$ procent, jag tror mig ha sagt 99 eller 99 $\frac{1}{2}$ procent, d. v. s. användt ett uttryck, som angaf att gränsen var sväfvande. Nu tycks förhållandet vara, ehuru jag icke har några färska siffror, att det förra procenttalet är mellan $\frac{6}{10}$ och $\frac{7}{10}$ procent. Detta öfverstiger ju icke så synnerligen mycket $\frac{1}{2}$ procent, men jag skall villigt erkänna, att, om jag i stället för att

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinno-
(Forts.)

räkna den återstående massan till möjligen 99,5 procent, hade räknat den till 99,3 procent, detta varit riktigare.

Det har här från åtskilliga håll också talats om denna reform såsom behöflig för att draga en ny stor arbetskraft in i det politiska lifvet. Den som, liksom jag, tror, att redan nu aldeles tillräckligt med arbetskraft till en del onödigtvis förbrukas i de politiska striderna — »viel Geschrei und wenig Wolle» — den som vet, att för den kvinnliga arbetskraften ligga oändligt stora vidder öppna, oändligt stora uppgifter i hemmet, i barnavården, i fattigvården, i sjukvården, på det sedliga och religiösa området — den som sätter dessa sistnämnda uppgifter högt såsom bärande grundvalar för hela samhället, och som tror, att dessa uppgifter kunna kräva mycket äfven af det intresse, som understundom äfven på den sidan offras för flärd — den som tillika äfven af den nu pågående rörelsen har anledning tro, att dessa sistnämnda uppgifter *icke* främjas af rösträttsspringet; ja den är naturligtvis öfvertygad om, att det finnes en annan och bättre användning för denna stora arbetskraft, än att dragas ned i de politiska striderna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr Ericsson, Aaby: Jag ber endast att få yttra några få ord. Vi skriva i dag den 13 maj, och denna dag har dock till stor del upptagits af diskussionen i förevarande fråga.

Den ärade talaren på dalabänken, herr Trygger, yttrade, att han endast sagt sin personliga mening och således icke gjort något uttalande i egenskap af chef för sitt parti — och jag ber att få understryka detta — då han gaf kvinnorna en, om ock begränsad utsikt att erhålla denna kammars bifall för en eventuell kvinno-rösträttsreform. Det må därför tillåtas äfven mig att uttala min mening i denna fråga. Då jag emellertid icke kan finna, att en sådan reform är vare sig nyttig eller nödig, utan tvärtom anser, att ett genomförande af densamma skulle lända till mera skada än gagn, och då jag aldrig funnit annat än att kvinnan alltid vet att förskaffa sig målsmän — hvarpå äfven dagens diskussion lämnar bevis — skall jag be att få instämma i det yrkande, som framställts af herr Gezelius.

Herr Bellinder: Herr talman! Ute i landet såväl som i denna kammare har det visat sig, att åsikterna i den kvinnliga rösträttsfrågan äro mycket delade. Å ena sidan uppträda ifriga förespråkare för den kvinnliga rösträtten och å andra sidan skarpa motståndare mot densamma. Denna kammare har genom Riksdagens skrivelse till Kungl. Maj:t år 1906 med anhållan om utredning tillsvidare intagit en afvaktande ställning, och jag tror därför, att det är för tidigt att å kammarens vägnar uttala sig, vare sig för eller emot denna rösträtt. Pluraliteten inom denna kammare vill nog, nu likaväl som då, innan den intager en definitiv ståndpunkt, afvakta den utredning, som begärts af Kungl. Maj:t, och jag tror, att kammaren vill draga fördel af den erfarenhet, som kan vinnas i fråga om den

utsträckning af rösträtten, som skett beträffande männen. Då denna utredning föreligger och erfarenhet i förenämnda afseende vunnits, tror jag, att denna kammare kommer att i öfverensstämmelse med de traditioner, som här gälla, opartiskt pröfva denna fråga, och jag tror äfven, att kammaren kommer att visa, att den icke frångått den grundsats, som uttalades år 1906, nämligen att den icke är någon principiell motståndare till den kvinnliga rösträtten. Innan emellertid utredningen blifvit färdig och innan erfarenheten å nämnda område vunnits, anser jag, att det ej är hvarken nödigt eller möjligt, att vi uttala oss om, huru vi sedan kunna komma att i frågan besluta.

Med afseende på utskottets motivering har här i dag å ena sidan herr Berger anført, att utskottet uttalat sig litet för mycket *mot* den kvinnliga rösträtten och å andra sidan har herr Gezelius yttrat, att utskottet uttalat sig för mycket till förmån *för* den kvinnliga rösträtten.

Herr vice talman, då jag icke kan ansluta mig till någon af dessa meningar, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets hemställan med oförändrad motivering.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr vice talmannen, som för en stund öfvertagit ledningen af kammarens förhandlingar, att, med anledning af de yrkanden, som under öfverläggningen framstälts, propositioner komme att göras först beträffande hvar och ett af momenten a) och b) i nu föreliggande punkt samt vidare i afseende å motiveringen. Därefter yttrade herr vice talmannen; att beträffande mom. a) yrkats, dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, af herr *Hellberg*, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den af herr af Callerholm m. fl. vid ifrågavarande moment afgifna reservation. Sedermera gjorde herr vice talmannen propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som bifaller hvad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26, punkten I a), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, afslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den af herr af Callerholm m. fl. vid punkten I a) afgifna reservation.

*Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)*

Angående
politisk
valrätt och
valbarhet för
kvinnor.
(Forts.)

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 105;

Nej — 23.

Vidare yttrade herr vice talmannen, att i afseende å mom. b) i förevarande punkt vore yrkadt, dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, af herr *Steffen*, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den af herr *Larsson* vid momentet afgifna reservation.

Propositioner framställdes jämlikt dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Slutligen yttrade herr vice talmannen, att i afseende å motiveeringen vore framställda följande yrkanden:

1:o) att utskottets motivering skulle godkännas; 2:o) af herr *Berger*, att utskottets motivering skulle godkännas med den ändring, att den del däraf uteslötes, som på tredje raden uppifrån å sid. 16 i det tryckta utlåtandet började med orden »Utskottet tillåter sig vidare» och slutade med »den nu ifrågasatta reformen»: samt 3:o) af herr *Gezelius*, att ur motiveeringen skulle uteslutas den del, som nederst å sid. 15 i utlåtandet började med orden »Att Riksdagen» och å följande sida slutade med »af behofvet påkallad».

Vid sedermera enligt dessa yrkanden gjorda propositioner förklarades propositionen på godkännande af utskottets motivering vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr vice talmannen tillkännagaf, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7 på aftonen.

Punkten II.

Utskottets hemställan bifölls.

Om särskild
godtgörelse
åt ordförande
i kommunalnämnd.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 10 och 12 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 27, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående särskild godtgörelse åt ordförande i kommunalnämnd.

I en inom Andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 185, hade herr *Berggren* hemställt, »att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta fullständigt utreda, huruvida och under hvilka villkor det må kunna tillkomma kommun å landet att åt ordförande i kommunalnämnden anslå särskild godtgörelse för med uppdraget förenade besvär och kostnader, samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill den sålunda skedda utredningen kan föranleda».

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på återopade grunder hemställt. att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och under hvilka villkor det måtte medgifvas kommuner å landet att åt ordförande i kommunalnämnden anslå särskild godtgörelse för med uppdraget förenadt besvär samt för kostnader jämväl i andra fall än de i § 51 af förordningen om kommunalstyrelse på landet omförmälda, samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

Reservationer hade afgifvits:

1:o af herr *Trygger*, som anförde:

»Jag måste för min del fasthålla vid den principen, att kommunala förtroendeuppdrag icke böra vara aflönade. Då jag emellertid hyser den förvissningen, att en blifvande utredning skall ådagalägga, att man utan öfvergifvande af denna principiella ståndpunkt skall vara i stånd att lindra den börda, som uppdraget att vara kommunalnämndens ordförande otvifvelaktigt i många fall kan innebära för den, som erhållit detta förtroendeuppdrag, har jag icke velat sätta mig emot den skrifvelse, hvarom utskottet gjort hemställan»:

2:o af herrar *Sjöholm*, *Bellinder* och *Ekman*, grefve *von Rosen* och herr *Zimdahl*, hvilka instämt med herr Trygger; samt

3:o af herr *Clason*, som, ehuru några synnerligen starka skäl icke syntes honom tala för utskottets skrifvelseförslag, dock ansett sig i likhet med herr Trygger m. fl. icke böra motsätta sig anordnande af en bättre utredning i förevarande fråga, än som hittills föreläge.

Herr *Ekelund*: Enligt nu gällande förordning angående kommunalstyrelse på landet äger kommunalstämma att anslå medel till ersättning åt ordförande i kommunalnämnden för hans kostnader för porto, skrifmaterialier och för skrifbiträde. Vid förra årets riksdag väckte herr *Berggren* i Andra kammaren motion om sådan ändring i kommunalförordningen, att kommunalstämma skulle äga rätt att besluta om godtgörelse åt kommunalnämndens ordförande äfven för hans besvär och arbete. Denna motion blef i båda kamrarna afslagen. I år har herr *Berggren* väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, »huruvida och under hvilka villkor det må kunna tillkomma kommun å landet att åt ordförande i kommunalnämnd anslå särskild godtgörelse för med uppdraget förenade besvär och kostnader, samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill den sålunda skedda utredningen kan föranleda», och härtill har konstitutionsutskottet tillstyrkt bifall. Då herr *Berggrens* motion förra året behandlades i denna kammare, tillät jag mig yrka afslag, och ber jag att få yrka afslag äfven på den motion han nu väckt.

Under det vår kommunalförordning tillerkänner ordförande i kommunalnämnd ersättning endast för de direkta kostnader, som äro förenade med uppdragets utförande, men icke ersättning för själfva arbetet, något hvarigenom uppdraget karakteriseras såsom

Om särskild
godtgörelse
åt ordförande
i kommunal-
nämnd.
(Forts.)

Om särskild
 goatgörelse
 af ordförande
 i kommunal-
 nämnd.
 (Forts.)

ett förtroendeuppdrag, afser motionären med sitt skrifvelseförslag att uti ifrågavarande förordning må införas bestämmelse därom, att kommunalnämndens ordförande skall äga erhålla ersättning äfven för det arbete, uppdraget kräfver, hvilket, såvidt jag förstår, vore detsamma som att förändra ordförandeskapet ifrån att vara ett förtroendeuppdrag till att vara en aflönad, kommunal tjänstemannabefattning. Fattar Riksdagen en gång ett sådant beslut, så införas därmed en helt ny princip, i vår kommunalförordning, som jag icke tror vore lycklig. Så länge de kommunala förtroendeuppdragen äro oaflönade, har man åtminstone någon garanti för, att de komma att utöfvas af personer, som äga förmåga och intresse att vara till nytta och gagn inom kommunerna, men införas aflöning, blir det icke längre de bäst kvalificerade, som i första rummet komma att utses; då blir det helt andra hänsyn och intriger, som komma att spela in, såsom alltid blir förhållandet, då det är fråga om att täfla om ett aflönadt uppdrag. Skall kommunalstämmans ordförande hafva aflöning, hvarför skola icke då också ordförandena i skolråd och fattigvårdsstyrelse och medlemmarna i dessa styrelser jämväl aflönas? Har man väl gjort början med nu ifrågavarande ordförande, kommer sådan aflöning äfven att påyrkas för öfriga kommunala förtroendeuppdrag, och såsom en gifven följd däraf komma ökade utgifter och ökade skatter. Sant är, att understundom af kommunalstämmans ordförande, särskildt i större kommuner, fordras omfattande arbeten, oftast statistiska, hvilkas utförande kräfver så mycken tid, att de icke rimligen kunna utföras utan ersättning. I sådant fall har dock kommunen full frihet att för dylikt arbete, hvilket oftast är tillfälligt, anslå särskild ersättning.

Nu säges, att sedan kommunallagarnas tillkomst förhållandena utvecklats sig därhän, att grundsatsen om att kommunala förtroendeuppdrag böra fullgöras utan ersättning på många håll måst frångås, ja, att praxis utvecklar sig därhän, att uppdrag att vara ordförande i kommunalnämnd i ofantligt många fall verkligen aflönas, och det enda riktiga vore därför att bringa kommunalförordningen i öfverensstämmelse med praxis. Jag tycker det enda riktiga är att praxis bringas i öfverensstämmelse med kommunalförordningen och får därför, herr vice talman, yrka afslag på utskottets hemställan.

Herr Berger: Jag ber först att med anledning af den föregående ärade talarens yttrande, att herr Berggrens motion vid förra årets riksdag afslogs i båda kamrarna, få nämna, att den blef i Andra kammaren bifallen med 114 röster mot 83, hvaremot den i Första kammaren afslogs med stor majoritet. Nu har emellertid utskottet enhälligt tillstyrkt en skrifvelses aflåtande till Kungl. Maj:t i motionens syfte; däremot finns icke någon reservation, ehuru man reserverat sig i andra hänseenden. Utskottet har, såvidt jag förstår, gifvit goda skäl för sitt tillstyrkande, och då utskottet varit enhälligt, torde det vara onödigt att ordna mycket i saken. Faktum är, såsom allmänt är känt, att kommunalnämndernas ordförande enligt praxis i en mängd fall åtnjuta ersättning för sitt besvär. Det kan

åberopas många bevis härför, och medlemmar af denna kammare känna helt visst själfva till åtskilliga sådana fall. Att återföra nämnda praxis till öfverensstämmelse med gällande lag torde helt visst numera vara alldeles omöjligt, såsom man kan förstå af den statistik, hvilken utskottet åberopar. Det framgår af densamma, att i ett mycket stort antal kommuner praxis blifvit den, att ordföranden aflönas.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Trygger: För min del har jag äfven sista gången denna fråga var före hemställt om afslag å motionen. Den statistik, som här föreligger — hvilken vi emellertid icke varit i tillfälle att till dess verkliga värde bedöma — gifver dock ett visst sken af berättigande åt motionärens förslag. Jag vill icke säga något om, att utskottet på denna statistik byggt den motivering; med hvilken utskottet kommit fram. För min del håller jag emellertid fast vid grundsatsen, att kommunala förtroendeuppdrag icke böra vara aflönade, och jag tänker mig att det behof, som här onekligen föreligger af att lindra den börda, som på vissa ställen hvilar på kommunalnämndens ordförande, skall, om man utreder saken, visa sig kunna tillfredsställas på annat sätt än genom att gifva honom ersättning. Jag har vid sådant förhållande icke velat sätta mig emot själfva skrifvelsen, men kan naturligtvis icke vara med om utskottets motivering, hvilken genomgås af den uppfattningen, att lämpligaste sättet att råda bot för det missförhållande, som i vissa fall föreligger, skulle vara att gifva kommunalnämnds ordförande aflöning. I min reservation hafva fem, ja, jag kan säga sex ledamöter af denna kammare instämt, och jag tillåter mig på grund af hvad jag anfört yrka bifall till utskottets kläm, men med strykande af utskottets motivering.

Herr Berger: Utskottets ärade ordförande har hemställt om bifall till ifrågavarande skrifvelseförslag, men med uteslutande af motiveringen. Det har ju någon gång förekommit, då kamrarna icke kunnat enas om motiveringen, att Riksdagen aflåtit en skrifvelse till Kungl. Maj:t utan sådan. Men jag har svårt att förstå, att det kan vara lämpligt, att en kammare för sin del beslutar bifall till ett skrifvelseförslag utan motivering.

Jag yrkar bifall till den enda motiverade hemställan, som här föreligger, nämligen utskottets hemställan.

Efter det öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr vice talmannen, att beträffande nu föredragna utlåtande framställdes följande yrkanden: 1:o) att hvad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) af herr Trygger, att utskottets hemställan skulle bifallas med uteslutande af motiveringen; och 3:o) att utskottets hemställan skulle afslås.

Vid härefter i enlighet med dessa yrkanden framställda propo-

*Om särskild
godtgörelse
åt ordförande
i kommunal-
nämnd.
(Forts.)*

sitioner förklarades propositionen på godkännande af herr Tryggers yrkande vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning af konstitutionsutskottets den 10 och 12 i denna månad bordlagda utlåtande nr 28, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 2 mom. 4 tryckfrihetsförordningen, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om grundlagsbestämmelser ang. församlingsfrihet.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 10 och 12 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 29, i anledning af väckta motioner om införande i regeringsformen af bestämmelser angående församlingsfrihet.

Till konstitutionsutskottet hade hänvisats en inom Andra kammaren väckt motion, nr 335, däri herrar *Ernst Söderberg*, *Emil Kristensson*, *A. C. Lindblad* och *C. E. Svensson* hemställt, »att Riksdagen måtte, såsom hvilande i grundlagsenlig ordning, besluta

dels följande nya lydelse af 16 § regeringsformen:

Konungen bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen fördärfva eller fördärfva låta, till lif, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan ramsakning och dom, i den ordning Sveriges lag och laga stadgar föreskrifva; ingens fred i dess hus störa eller störa låta; ingen från ort till annan förvisa; *ingen hindra i församlingsfrihetens utöfvande*; ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin religion, såvidt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer. Konungen låte enhvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hörer och lyder;

dels följande tillägg till 86 § regeringsformen:

Med församlingsfrihet förstås svenska medborgares rättighet att fritt sammankomma för öfverläggning om allmänt eller enskildt ärende, samt att med öfverläggningen fortfara, så länge intet mot lag stridande förekommer. Närmare bestämmelser i afseende på denna rätts utöfvande meddelas genom lag, som stiftas i den ordning 87 § 1 mom. regeringsformen föreskrifver.»

Utskottet hade i detta utlåtande på anförda grunder hemställt, att herr Söderbergs m. fl. förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade afgifvits af herr af *Callerholm*, friherre *Bonde*

samt herrar Nilsson, Eriesson, Berg i Göteborg och Eddén, hvilka ansett, att utskottet bort i anledning af den förevarande motionen föreslå Riksdagen, att Riksdagen måtte antaga att hvilatill vidare grundlagsenlig behandling följande:

Om grundlagsbestämmelser ang. församlingsfrihet.
(Forts.)

Förslag

till

ändrad lydelse af § 86 regeringsformen.

§ 86.

Med tryckfrihet förstås hvarje svensk mans rättighet att, utan några af den offentliga makten i förväg lagda hinder, utgifva skrifter, att sedermera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta innehåll strider emot tydlig lag, gifven att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning. Alla handlingar och protokoll i hvad mål som helst, de protokoll undantagna, som uti statsrådet och hos Konungen i kommandomål föras, må ovillkorligen genom trycket kunna utgifvas. Ej må tryckas banko- och riksgäldsverkens protokoll och handlingar rörande ärenden, hvilka böra hemliga hållas.

Med församlingsfrihet förstås svenska medborgares rättighet att sammankomma för öfverläggning om allmänt eller enskildt ärende, samt att med öfverläggningen fortfara, så länge intet mot lag stridande förekommer. Närmare bestämmelser i afseende på denna rätts utöfvande meddelas genom lag, som stiftas i den ordning 87 § 1 mom. regeringsformen föreskrifver.

Herr Steffen: Församlingsfriheten har fått en ny betydelse för vårt samhällslif i och med uppkomsten af den moderna arbetar-rörelsen. Församlingsfriheten har alltid haft sin stora betydelse för de stora folkrörelser och reformsträfvanden, som utgått från de djupa lagren inom samhället. En gång hafva dessa rörelser hufvudsakligen haft rent politiskt-konstitutionella sträfvanden till mål, en annan gång religiösa, åter en annan gång sociala reformsträfvanden, såsom i fråga om nykterhetsrörelsen. Här, i den moderna arbetar-rörelsen, har man att göra med sträfvanden af den mest omfattande art, nämligen att ekonomiskt och socialt i alla hänseenden höja de lägsta, mindre bemedlade samhällsklasserna i landet. Det är ur synpunkten af församlingsfrihetens säregna betydelse för denna stora och utomordentligt betydelsefulla folkrörelse, som jag skall bedja kammaren bedöma ifrågavarande motion. Församlingsfriheten är icke uttryckligen omtalad eller befast genom den svenska grundlagen. Men det kan väl sägas, att denna frihet har samma betydelse som t. ex. religionsfriheten och andra sådana grundläggande medborgerliga rättigheter, hvarom regeringsformen särskildt talar. Det synes mig därför vara en uppenbar brist i vår regeringsform, att den icke har något att säga om församlingsfriheten. Hvad ut-

Om grundlags-
bestämmelser
a. g. försam-
lingsfrihet.
(Forts.)

skottets betänkande beträffar, synes mig dess argumentering icke vara synnerligt bärkraftig. I första momentet läsa vi: »att motionärerna icke framlagt ens grundlinjerna till den lag, som efter det af dem föreslagna andra momentet till § 86 regeringsformen skulle närmare bestämma församlingsrättens utöfvande. Då emellertid utskottet anser, att det vore olämpligt att i regeringsformen införa ett stadgande med hänvisning till en särskild lag, hvars innehåll icke blifvit närmare angifvet, finner sig utskottet redan af detta skäl böra afstyrka de framlagda förslagen.» Denna ståndpunkt kan jag för min del icke biträda. Det är här fråga blott om att fastställa en princip, så att denna kommer till synes i grundlagen. Det är således enligt min uppfattning att börja just i den rätta ändan, då man först nedlägger principen i grundlagen och sedan utför densamma i den speciallag, som kan finnas behöflig. Den motsatta vägen, att utföra densamma uti en speciallag, innan principen införts i grundlagen, kan enligt min uppfattning icke vara den riktiga.

Utskottet säger vidare, att då församlingsfriheten är allmänt erkänd och obestridd i Sverige, finner utskottet öfverflödigt att bifalla motionärens hemställan. Jag finner emellertid en viss motsägelse mellan detta påstående från utskottets sida och historiken, där utskottet på sidan 5 uttryckligen framhåller, att församlingsfriheten ingalunda af ålder ingått i det svenska samhällslifvet, utan först så sent som 1849 blifvit i lagstiftningen uttryckligen erkänd. Vidare finner jag, att utskottet icke ägnat nog uppmärksamhet åt vissa företeelser i det verkliga lifvet, som göra föreliggande förslag om ändring i regeringsformen särskildt nödvändiga. Utskottet nämmer visserligen särskildt, att såsom lämpligaste sättet för beredande af »större stadga» i fråga om myndigheternas ställning till församlingsfriheten, det kan vara nödvändigt att genom en af Konung och Riksdag gemensamt stiftad lag angifva grunderna för denna rättighets utöfvande. Och genom dessa ord, »för vinnande af större stadga», har utskottet i själfva verket erkänt, att vi lefva under förhållanden, som sakna stadga på ifrågavarande samhällsviktiga område.

Med detta utskottets erkännande för ögonen och med full öfvertygelse om församlingsfrihetens utomordentligt stora betydelse i våra dagar kan jag, herr talman, icke annat än yrka bifall till den af herr af Callerholm m. fl. afgifna reservationen.

Herr Trygger: Ifall det vore så, att i regeringsformen de medborgerliga rättigheterna funnes uppräknade, skulle man, då församlingsfriheten icke omnämnas, gärna för att komplettera samlingen kunna vara med om att den upptoges där. Men så är icke förhållandet; i regeringsformen saknas de flesta. Vidare, om denna församlingsfrihet, såsom här påyrkas, skall fastslås i grundlagen, torde det böra ske med stor försiktighet, ty det kan icke vara meningen att till förmån för denna rätt inkräkta på andra lika värdefulla rättigheter, på äganderätten, på allmän säkerhet och ordning o. s. v. För öfrigt vore det just icke mycket med att taga in grundsatsen om församlingsfrihet i grundlagen samt i öfrigt hänvisa till allmän

lag, om man icke hade innehållit i denna lag gifvet. Till sist är det alldeles tillräckligt, om församlingsfrihetens grunder fastslås i allmän lag. Detta har varit utskottets åsikt, och utskottet vill gärna vara med om en sådan lag, då förslag därom efter utredning framläggas, men utskottet påpekar, att en sådan lag aldrig kan beröfva Konungen den befogenhet han i kraft af sin ekonomiska lagstiftningsmakt har att göra de kompletterande bestämmelser, som äro nödvändiga för bland annat allmän ordning och säkerhet. Jag kan icke finna, att något är att anmärka mot denna utskottets ståndpunkt, och tillåter mig därför att yrka bifall till utskottets hemställan.

Om grundlagsbestämmelser ang. församlingsfrihet.
(Forts.)

Herr Larsson, Jacob: Jag tror tvärtom, att det kan vara ganska mycket att anmärka mot den ståndpunkt, utskottet intagit. Utskottets ärade ordförande antydde, om jag fattat honom rätt, att om grundlagen i allmänhet tagit upp de allmänt medborgerliga rättigheter, som kunde anses böra på särskildt sätt skyddas, han kunde vara med om att komplettera förteckningen äfven med församlingsrätten, men att detta icke vore händelsen. Ja, det tror jag icke är fullgiltigt skäl för att motsätta sig grundlagsenligt skydd för ifrågavarande rätt, ty alla medborgerliga rättigheter, om hvilka man i detta sammanhang kan tala, äro dock icke fullt likvärdiga. Grundlagen har ansett sig uttryckligen böra gifva skydd åt tvenne medborgerliga rättigheter, som stå på samma linje som församlingsrätten, nämligen rätten till religionsfrihet och till tryckfrihet. Båda dessa har grundlagen ansett vara af den vikt, att de böra grundlagsenligt kringgärdas, och alldeles vid sidan af tryckfriheten står församlingsfriheten. Med alldeles samma fog, som man ansett sig böra i grundlagen skydda tryckfriheten, bör man således också i samma lag skydda församlingsrätten.

Det är med ganska mycket intresse jag tagit del af den historiska utredning, utskottet här förebragt i afseende å församlings- eller föreningsrätten. Denna historiska utredning riktar sig mot den uppfattning, som gjort sig gällande i motionen, och vill visa att densamma är felaktig. Men med denna utredning har utskottet själfvisat, att det står vida sämre till hos oss, än motionärerna och många med dem hittills antagit. Utskottet har själf ådagalagt, att församlingsrätten hos oss icke är så alldeles erkänd, som utskottet vill låta påskina, och det kan därför vara af största behof påkalladt, att vi få det begärda skyddet härvidlag.

Utskottet menar, att Riksdagen naturligtvis bör hafva ett ord med i fråga om den lagstiftning, som skulle reglera församlingsrättens utöfvande, och jag är utskottet erkännansam för att utskottet medgifvit detta, men då icke ens motionärerna uppdragit grundlinjerna för en sådan lagstiftning, skulle det enligt utskottet icke vara lämpligt att införa skydd för församlingsrätten i grundlagen. Ja, den invändningen af utskottet har den förste ärade talaren redan bemött; jag vill endast tillägga, att ett sådant resonemang tyder på att utskottet möjligen skulle göra gällande, att frågan om, huruvida man vill hafva grundlagsstadgad tryckfrihet för församlingsrätten, i viss mån

Om grundlags-
bestämmelser
ang. försam-
lingsfrihet.
(Forts.)

kan bero på huru man genom den särskilda lagen konstituerar samma rätt. Men jag menar tvärtom, att det är af största vikt, att församlingsfrihetens princip inskrifves i grundlagen, oafsedt huru den sedan genom särskild lag utformas. Det är af allra största vikt att hafva grunden lagd i grundlagen, men sedan må man på denna uppföra en lagstiftning, som närmare reglerar församlingsrättens utöfvande. I fråga om den senare lagstiftningen är jag vidare af alldeles motsatt uppfattning mot utskottet, att någon del af denna lags stiftande skulle ankomma på Konungen ensamt. Visserligen har man hänvisat till Konungens naturliga rätt att utfärda bestämmelser rörande ordning och säkerhet, men då det gäller en så viktig medborgerlig rätt som församlingsrätten, bör den vara uttömmande behandlad i en lag, som tillkommit genom Konungs och Riksdags gemensamma lagstiftning.

Jag ber därför, herr talman, att få instämma i den förste ärade talarens yrkande på bifall till reservationen.

Herr Trygger: Jag vill icke förlänga diskussionen, men kan icke undgå påpeka, att jag icke känner mig öfvertygad af den siste ärade talarens anmärkning mot mitt yttrande, däri jag gjorde gällande, att om öfriga medborgerliga rättigheter vore fastslagna i grundlagen, men icke den ifrågavarande, kunde det vara skäl att jämväl taga in denna, men att, då grundlagen endast upptager några få, det skälet icke föreligger. Ty alldeles uppenbart är, att om i grundlagen finnes en uppräknig af de medborgerliga rättigheterna, men församlingsfriheten därvid skulle saknas, hade man rätt att däraf draga den slutsatsen, att församlingsfriheten icke vore erkänd af grundlagen. Hvad beträffar de i grundlagen upptagna rättigheterna, har ju tryckfriheten där särskildt omnämnts, och detta är ganska naturligt, då tryckfrihetslagen är af grundlags natur, hvarför regeringsformen icke kunnat undgå att hänvisa därtill. Hvad religionsfriheten åter beträffar, trodde jag den siste ärade talaren icke skulle anse det egendomligt, att man funnit denna så ojämförligt mycket viktigare än församlingsfriheten och åtskilliga andra medborgerliga rättigheter, att man ansett sig böra bereda densamma en särskild plats i regeringsformen. För öfrigt, skall man verkligen intaga denna rätt i grundlagen, torde herrarna, om ni läsa med uppmärksamhet reservationen och ordalydelsen af det föreslagna tillägget till 86 § regeringsformen, finna, att det icke duger att skrifva, så som man här skrifvit, ty denna formulering kan lätt vålla missförstånd, och då grundlagen skall tolkas efter ordalydelsen, gäller det att vara synnerligen försiktig vid formuleringen af ett grundlagsstadgande.

Jag yrkar fortfarande bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr vice talmannen, att i afseende på förevarande utlåtande yrkats, dels att hvad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den af herr af Callerholm m. fl. vid utlåtandet afgifna reservation.

Sedermåra gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo statsutskottets den 10 och 12 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 71, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för höjande af musiklifvet i Sverige jämte en i ämnet väckt motion.

*Anslag för
höjande af
musiklifvet.*

I en den 3 mars 1911 aflåten, till statsutskottets förberedande behandling hänvisad proposition, nr 180, hade Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastik-ärenden för samma dag föreslagit Riksdagen att för vidtagande af åtgärder till höjande af musiklifvet i landet på extra stat för år 1912 anvisa ett belopp af 28,000 kronor att utgå under de villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kunde finna godt föreskrifva.

I sammanhang med förevarande ärende hade utskottet till behandling förehaft en inom Andra kammaren af herrar *K. Starbäck* och *A. J. Christiernson* väckt motion, nr 358, hvari föreslagits, att Riksdagen i anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte besluta att, för vidtagande af åtgärder till höjande af musiklifvet i landet på extra stat för år 1912 anvisa ett belopp af 37,000 kronor, att utgå under de villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kunde finna godt föreskrifva.

Utskottet hade i detta utlåtande på åberopade grunder hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition samt herrar Starbäck och Christiernsons ofvanberörda motion icke måtte af Riksdagen bifallas.

Reservation hade afgifvits af herr *A. G. L. Billing*, greve *A. F. Olsson Wachtmeister*, herrar *O. Jonsson* och *J. T. Larsson*, greve *C. O. Taube* samt herrar *O. M. Strömberg*, *A. Åström*, *F. W. Thorsson*, *P. Olsson*, *J. J. Byström* och *A. C. Lindblad*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts föreliggande proposition och med afslag å herrar Starbäck och Christiernsons ofvanberörda motion i hvad den skilde sig från Kungl. Maj:ts proposition, måtte för vidtagande af åtgärder till höjande af musiklifvet i landet på extra stat för år 1912 anvisa ett belopp af 28,000 kronor att utgå under de villkor och bestämmelser, Kungl. Maj:t kunde finna godt föreskrifva.

Herr statsrådet Lindström: Jag skall be att få yttra ett par ord till förmån för denna Kungl. Maj:ts proposition, som har blifvit af utskottet afstyrkt i det nu föredragna betänkandet, och jag torde därvid icke behöfva ingå på en redogörelse för propositionens innehåll, utan kunna omedelbart öfvergå till granskning af de skäl, som utskottet har anfört för sin hemställan om afslag på propositionen.

*Anslag för
höjande af
musiklifvet.*
(Forts.)

Utskottet säger, bland annat, att det nu begärda anslaget är endast att betrakta såsom en ringa del af de kostnader, som komma att drabba statsverket. därest principen om understöd åt stadsorkestrar blir erkänd. De betänkligheter, åt hvilka utskottet sålunda gifver uttryck, äro för mig ingalunda främmande. Jag finner det alldeles uppenbart, att dessa betänkligheter skola med större eller mindre styrka inställa sig hos enhvar, som haft att granska och pröfva den kungl. propositionen. Emellertid har jag i bilagan till propositionen anfört åtskilliga omständigheter af natur att förtaga kraften hos dessa betänkligheter. Jag har anfört, att de anspråk, som för statsbidrags erhållande skulle ställas på olika kommuner, äro ganska betydliga. De utgöra 13,500 kronor för hvarje kommun per år. Vidare ifrågasättes, att konserter skulle gifvas icke endast i orkestrarnas förläggingsorter utan inom en större rayon, i närliggande städer, municipalsambhällen och andra mera befolkade områden, och slutligen att de största städerna icke skulle vara delaktiga i statsunderstödet. Det är för öfrigt klart, att med sådana bestämmelser i fråga om orkesterstyrkan, som musikaliska akademien föreslagit, man icke kan tänka sig, att det blir sådana här orkestrar på alla mer betydande orter, ty de skulle icke få, så att säga, armbågsrum. På grund af dessa förhållanden tror jag mig kunna draga den slutsatsen, att dylika orkestrar endast skulle förekomma i ett antal större och medelstora städer. Jag kan för öfrigt tillägga, att jag har noga genomgått den ekonomiska delen af frågan med förslaget ursprungliga upphofsman, och vi ha kommit till den uppfattningen, att ett antal af 10 högst 15 orkestrar skulle vara tillfyllest. Det kan under sådana förhållanden endast bli fråga om att i en icke alltför nära liggande framtid, då den idé, som här framställts, blifvit fullständigt realiserad, staten skulle lägga ut 100,000 à 200,000 kronor för det här ändamålet. Tages härvid i betraktande, att den s. k. artistskatten, som torde böra användas för ifrågasvarande ändamål, redan nu uppgår till 70,000 à 80,000 kronor, torde man kunna ha rätt att säga, att den ekonomiska synpunkten, som här framhållits, icke bör tillmätas en för denna fråga afgörande betydelse.

Och det är ju också så, att den ekonomiska synpunkten har icke varit utskottets hufvudskäl. Utskottets hufvudskäl är ett annat. Utskottet anser, att sådana åtgärder, som äro i fråga för främjande af musiklifvet, äro icke att anse såsom ett statsintresse af den art, att statsmedel böra tagas i anspråk för ändamålet. Det är i den frågan, i själfva hufvudpunkten, som jag har en annan mening än utskottet. Enligt min mening äro de åtgärder, som nu ifrågasättas för musikens popularisering, att betrakta såsom ett synnerligen viktigt folkbildningsmedel; och att staten bör ekonomiskt stödja folkbildningsrörelsen är sedan länge erkänt. Jag vill erinra, att staten sedan många år tillbaka anvisat anslag till populärvetenskapliga föreläsningar och anslag till folkbiblioteks-rörelsen. Och jag vill endast i förbigående erinra därom, att föregående års riksdag beviljat anslag till främjande af billig och god nöjesläsning. Alla

dessa arter af verksamhet, som jag nu talat om, såsom populära föreläsningar, folkbiblioteksrörelsen och åtgärder för musiklifvets höjande, äro led i dessa sträfvanden att höja befolkningens andliga och sedliga nivå. Och att dessa sträfvanden böra betraktas såsom ett synnerligen viktigt statsintresse, det finner jag uppenbart, då det är på nationens ståndpunkt i dessa hänseenden, som landets framtid ytterst beror.

Jag behöfver icke för denna kammares upplysta ledamöter redogöra för eller göra en utläggning af musikens betydelse såsom folkbildningsmedel, och det kan jag icke heller, men jag vill framhålla, att det är det språk som lättast förstås och senteras af alla samhällsklasser, hög som låg, bildad som obildad, det språk, hvarmed man kan göra sig förstådd af och fångsla det för ideella intressen eljes mest oemottagliga sinne, det är tonernas språk. Det tränger längre ner i själ och sinne än andra uttrycksmedel, och så sjöngo vi ju också i vår ungdom att »hjärtats nyckel heter sång».

Musikens betydelse såsom folkbildningsmedel har erkänts och senterats af andra civiliserade stater, där myndigheterna låtit sig angeläget vara att anslå i vissa fall ganska betydande belopp för dess popularisering. I det fallet tror jag man kan säga att vi äro efterblifna. Jag tillåter mig i detta afseende fästa uppmärksamheten på Tyskland med dess betydande antal stadsorkestrar och dess befolkningens höga musikaliska nivå. Det är icke ovanligt eller, rättare sagdt, det är ganska vanligt, att arbetarna tillbringa sin afton med att med andakt åhöra stadsorkestrarnas prestationer, och de personer, som på det sättet använda sin ledighet, böra gifvetvis vara mera så att säga preparerade för att uppskatta sådana eljest kanske ringaktade andliga värden som religion och fosterland, än om de tillbragt sin ledighet på eljest icke ovanligt sätt.

Behovet af förströelser är ett allmänt mänskligt behof. Detta behof kan icke undertryckas. Det tager sig uttryck på ett eller annat sätt. Blir det icke tillfredsställt på ett godt sätt, så blir det tillfredsställt på ett dåligt sätt. Och det tror jag mig kunna säga, att den förströelse, som mest är ägnad att motverka de underhaltiga, de dåliga nöjenas lockelser, det är musiken. Det har sagts mig — jag vet icke, om det är någon öfverdrift däri, det är möjligt — att en af de förnämsta anledningarna till tyska folkets stora sedliga och ekonomiska styrka ligger i den musikaliska bildningens allmänna utbredning.

Det svenska folket är ju enligt sakkunniges mening till anlaget ett musikaliskt folk. Förr i tiden synes det dagliga lifvet ha varit mera så att säga genomsyradt af musiken, än hvad nu är fallet. Glädjen tog sig uttryck i sång, och sorgen likaså. Man sjöng under arbetet. Musiken odlades i många bildade hem, och de familjer voro ganska talrika, där de olika familjemedlemmarna förenades och gingo upp i det gemensamma musikaliska intresset. Nu synes det vara en bland de sakkunniga uthredd mening, att betydelsen af musiken såsom en i det dagliga lifvet ingående kulturfaktor är i aftagande. Och då i detta sammanhang talats om det musikaliska

*Anslag för
höjande af
musiklivet.
(Forts.)*

intressets tillbakagång, inställer sig själfmant tanken på de ofta framställda klagomålen öfver de förändringar, som försiggått i nationalkaraktären, så den blifvit hårdare och mindre mottaglig för andliga intressen. Är det någon sanning i talet om sedernas hårdhet och förvildning, så tror jag det vara en ganska maktpåliggande statsangelägenhet att söka råda bot för detta genom ett medel, som är synnerligen lämpadt att bidraga till sedernas förmildring och känslans och tankelivets förädling, nämligen god musik.

Jag vill icke längre upptaga kammarens tid. Det är ju många synpunkter i frågan, som jag lämnat oberörda. Och jag vill göra den reservationen, att jag har ingen öfvertro på vare sig det ena eller det andra folkbildningsmedlets snabba inverkan. Till bildningen leder ingen kungsväg. Men i hvad jag har sagt tror jag mig ha skäl att till herrarna göra den framställningen, att ni ville så besluta, att svenska folket finge höra litet mer god musik och icke öfvervägande hänvisas till krog- och kafémusiken.

Herr vice talmannen: Det kan ingen undra på, om man ställer sig något betänksam mot äskanden, hvilka beröra ett nytt område, som icke förut har erhållit statsanslag, men det oaktadt hafva jag och mina medreservanter ansett, att den kungliga propositionen borde bifallas. När musikaliska akademien i detta ärende tog initiativ, kan det icke på något sätt bestridas, att detta motiverats af ett verkligt behof inom landet, och tillmötesgått också en önskan, som begynner blifva allt lifligare. Behofvet, som har framkallat akademiens förslag, är dels att söka motarbeta den försämring af det musikaliska lifvet i vårt land, som under senare tider har gjort sig gällande, och dels att söka bereda möjlighet för en bättre musikalisk uppfostran för vårt folk. Det har på senare tider förekommit degenerering i musikaliskt hänseende. Så hafva de s. k. piglocken drifvit bort fiolen bland allmogen i vårt land. Ingen skall kunna underskatta hvilken skada verkligen skett, då, i stället för att såsom förut å fiol spelades låtar och folkvisor o. s. v., ungdomen nu i stället dragas till korsvägarna af »piglocken». En annan form af musik, som också verkar degenererande, är kafémusiken och hotellmusiken. Det är en förnedring för musiken att exekveras vid sådana tillfällen, då folk egentligen icke hör på den, utan sitter och väsnas, prata och klinga. Emellertid har detta medfört, att smaken har afgjort försämrats.

Nu har på åtskilliga håll begynt en verklig lust till att återgå till något bättre. Ett uttryck för detta hafva vi i de energiska bemödandena att samla alla dessa gamla folklåtar verkligt sköna melodier och gamla svenska folkvisor. Man har upptecknat mångtusende sådana. Detta är ett uttryck för en uppvaknande reaktion. Och andra sådana uttryck kunde nämnas. Främst bland dem försöken på somliga orter att åstadkomma verklig orkestermusik. Därför tror jag att, såsom akademien föreslagit, det vore skäl att tillmötesgå detta behof, denna önskan. Syftet med det här föreliggande förslaget är att bereda åt folket i de breda lagren möjlighet att få höra verkligt gedigen och klassisk musik, ty i de villkor,

som äro uppställda för att få detta anslag, ingår, att de ifrågasatta orkestrarna i medelstora städer skulle vara skyldiga att i kringliggande trakter anställa folkkonserter mot billiga afgifter och emellanåt för intet. Och den, som i likhet med mig har varit vittne till med hvilken glädje gemene man, äfven de lägst stående, begagnat sig af tillfället till billiga folkkonserter, den känner sig ganska böjd för att vara med om åtgärder, som skulle åstadkomma sådana.

Därtill kommer, att det begärda anslaget också har en annan uppgift. Här utbildas årligen vid musikaliska akademien en hel mängd unga män och kvinnor, bland hvilka många finnas med verklig framstående musikaliska anlag. Men deras ställning är mycket prekär, ty hvad skola de, sedan de utgått från akademien, få för sysselsättning, som de kunna lefva på? I allmänhet återstår icke annat för dem än att gifva sig in i kafémusikanternas antal, och därmed förstöras deras anlag. Om det kunde bildas en eller annan orkester, skulle åtskilliga af dessa personer få arbete, och därtill kommer, att de skulle förbindas till att gifva lektioner och bereda i de olika landsändarna tillfälle för ungdom med musikaliska anlag att erhålla undervisning.

Jag tror därför att, om man också kan vara betänksam att begynna på en ny väg, skälen för äro starkare än skälen emot. Det hufvudsakliga skälet emot är naturligtvis att, om man begynner med att bevilja detta anslag, som är föreslaget, stannar det nog icke därmed i framtiden. Men jag tror icke, att man behöfver vara alltför rädd i detta fall för att bifalla Kungl. Maj:ts proposition, därför att såsom ett villkor för erhållande af statsanslag fastslås, att de respektive samhällena eller enskilda skola lämna lika stora bidrag, som erhållas från staten, och det är en mycket sträng fordran. Jag för min del får säga, att åtminstone under den närmaste framtiden har man snarare anledning att tänka sig, att statsanslaget icke kommer att anlitas, på grund af de stora anspråk, som ställas på samhällena. Jag anhåller att få yrka afslag å utskottets betänkande och bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Friherre Gripenstedt: I allmänhet råder stor enighet inom statsutskottet, men fullt så stor enighet är det dock icke alltid, som man mången gång skulle tro, på grund af att en del betänkanden framkomma utan reservation. Det är så med mig och jag tror äfven med andra, att man icke reserverar sig i mera obetydliga frågor, där man finner sig icke kunna åstadkomma någon ändring. I stora frågor, i principfrågor, där vill man oftast, när man har en afvikande mening, reservera sig i alla fall, men en del småfrågor låter man hellre passera. Om jag hade varit i minoriteten inom utskottet, så tror jag icke, att jag hade reserverat mig denna gång, men då jag nu kommit i majoriteten för afslag, anser jag mig skyldig att taga utskottet i försvar och framhålla min åsikt, äfven med risk att anses mycket litet kulturell och med ringa utsikt att kunna göra min mening gällande.

Jag erkänner gärna, att musik är ett godt folkbildningsmedel. Personligen tycker jag bra om musik, orkestermusik i synnerhet,

*Anslag för
höjande af
musiklifvet.*
(Forts.)

och unnar gärna så många som möjligt tillfälle att få höra sådan musik. Men att staten skulle gifva anslag till sådana här fasta eller ambulerande musikorkestrar, det kan jag ändå icke vara med om. Det är någonting alldeles nytt, och herr statsrådet säger själf i sin motivering och har ytterligare framhållit det i sitt anförande. att ett fortsättande på den föreslagna vägen kan föranleda statsutgifter till betydande belopp. Jag tror, att detta är något att tänka på. Däremot tror jag icke att, såsom akademien och herr statsrådet framhållit, musiken kan en så kraftig verkan åstadkomma, att den höjer hela folkets andliga och sedliga nivå till den grad, att landets framtid ytterst kan bero därpå. Och då man säger sådant, påstår jag, att det är icke så liten öfverdrift man gör sig skyldig till. Nästa gång kan man begära anslag till ambulerande teatersällskap, ty teater är också konst och kan jämväl inverka förädlade. Och när man talar om att artistskatten skulle vara lämplig att tagas i anspråk för musiken, kan man säga, att den lämpar sig ännu bättre till teaterunderstöd. Jag anser verkligen, att man bör tänka sig väl för, innan man gifver sig in på att bevilja medel för dylika nya ändamål, som icke äro nödvändiga.

Herr statsrådet sade nyss, att för folkbildningen gifvits anslag till många olika ändamål. Det är sant, men jag tycker, att det icke är något skäl att öka antalet, annat än såvida det är absolut nödvändigt. Dessutom finnes det redan orkestrar eller musikkårer i många städer och municipalsamhällen — i garnisonsstäderna regementsmusikkårer. Äfven på många andra platser finnes det små musikkårer och äfven om deras musik icke kan vinna godkännande af musikaliska akademien, är den dock tillfredsställande för medlemmarna själfva och många åhörare, och jag tror, att den musiken är lika bra som den, som presteras af tyska musikanter. Och det erinrades nyss om att musiklifvet i Tyskland hade haft en så kolossal inverkan på nationalkaraktären.

Jag för min del anser verkligen icke, att det är skäl nu bevilja detta anslag, och ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Ekman, Karl Johan: Reservanterna säga i sin reservation, att den musikaliska allmänbildningen står på en ganska låg ståndpunkt och att intresset för mera gedigen musik är hos den stora allmänheten mycket ringa. Detta omdöme äger tyvärr sin riktighet; den gedigna musiken för hos oss en ganska tynande tillvaro, då däremot virtuoskonserter och kafémusik är hvad som mest intresserar. Härpå lämnas oss en tydlig bekräftelse i det faktum, att den kända Aulinska stråkkvartetten sett sig nödsakad att upphöra med sina prestationer i rikets hufvudstad af brist på tillräcklig uppmuntran. Emellertid kan man vid besök å konserter i Stockholm konstatera, att sådana konserter, där gedigen orkestermusik utföres, dock äro mycket talrikt besökta. Friherre Gripenstedt tyckte mycket om musik, yttrade han, och särskildt orkestermusik — detta bestyrker min uppfattning härutinnan. Det torde därför vara af vikt, då man vill höja musiklifvet hos vårt folk, att man anknyter just

vid denna punkt. I Stockholm har man ju godt tillfälle att höra orkesterkonserter, likaså i Göteborg och Malmö; men på andra orter, till och med i de större städerna, är det svårt att åstadkomma någon orkestermusik. Blott en och annan gång kan man där mera tillfälligtvis få till stånd en symfonikonsert. Anslaget behöfves sålunda, på det att ett så synnerligen väckande och befruktande bildningsmedel som orkestermusik må kunna åstadkommas på särskilda ställen i landsorten, hvarifrån intresset sedermera kan breda ut sig och vidare bidraga att väcka och underhålla hos den stora allmänheten smaken för verkligt god och bildande musik.

Jag skall tillåta mig att i likhet med herr vice talmannen yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Nilsson: Herr talman. Vid behandlingen af detta ärende i statsutskottet motsatte jag mig det ifrågavarande anslaget, och jag ämnar göra detsamma äfven i dag. I den skrifvelse, som är införd i den kungl. propositionen, och som härleder sig ifrån musikaliska akademien, anföres som skäl för detta anslag, att man skulle tillgodose de mindre bemedlades musikintresse. Detta låter mycket vackert och rörande, att man har en sådan omsorg om de mindre bemedlade i detta fall, men jag tror, att vi ha många andra viktigare saker att tillgodose, innan vi tänka på denna, och jag är öfvertygad om att, därest de mindre bemedlade hade tillfälle att till Kungl. Maj:t ingifva en önskelista, komme helt visst denna sak att stå ganska långt nere på listan.

Man har vidare i denna skrifvelse åberopat höga föredömen från utlandet samt från olika stater, de där befordra och göra mycket för den stora allmänhetens musiklif. Ja, det vill nästan synas, som om man gjorde rent af för mycket i den vägen, åtminstone att döma af det exportöfverskott, som man därute tyckes äga af musici, hvilka öfversvämma vårt land. Jag tror, att det skulle vara särdeles olyckligt, om vi uti en framtid komme i samma situation, att folket skulle få för mycket utaf uppfostran i musik, så att vi här skulle få ett nytt sätt till emigrationens befordrande. Vidare är naturligt, att dessa orkestrar skulle komma att hufvudsakligen tillgodose städerna, och jag betvivlar att de mer eller mindre aflägsna landskommunerna skulle komma att få någon synnerlig glädje eller nytta af dessa orkestrar. Det är visserligen sant, att de tre största städerna skulle utgöra undantag, men meningen är ju, att de tvenne första skulle förläggas till Gäfle och Hälsingborg. Äfven har jag fäst mig vid att orkestrarna endast skulle ha sin verksamhet om vintern, men om sommaren skulle de upplösas och åtskiljas, och detta är ett ytterligare skäl, hvarför man ej skulle få någon glädje af dem i landsbygden. Det vore ej möjligt för landsbygden att om vintrarna skaffa lämpliga lokaler, då däremot, om besöken förlades till somrarna, det skulle vara vida lättare att få njuta af musiken på landsbygden än under vintertiden. Och ännu en sak, anslaget skulle säkerligen komma att snart ytterligare ökas, och detta har ju på sätt och vis redan gifvit sig tillkänna, då, innan detta anslag

*Anslag för
höjande af
musiklifvet.
(Forts.)*

*Anslag för
höjande af
musiklifvet.*
(Forts.)

ens blifvit beviljad. en motion förelegat fran herrar Starbäck och Christierson i Andra kammaren om höjning uti det begärda anslaget. hvilken motion statsutskottet dock enhälligt afstyrkt. Slutligen har jag fäst at mig vid att man af detta relativt obetydliga anslag på 28,000 kronor beräknat 1,000 kronor till inspektion. Det synes mig verkligen vara bra litet bevändt med vårt lands intresse för musik. då man ej ens kan ha förhoppning om att få en inspektör, som åtager sig denna funktion utan ersättning. Vi ha ju inspektörer för den populära föreläsningsverksamheten, de allmänna läroverken och andra institutioner, utan att dock dessa, så vidt jag vet, därför åtnjuta någon ersättning, och då synes det mig verkligen, som om man skulle kunna påräkna ett liknande intresse äfven i detta fall, därest anslaget nu verkligen skulle komma till stånd.

Vi ha ju öfverallt i vårt land en kategori af människor, hvilka skulle kunna bättre tillgodose detta musikintresse hos vårt folk, än hvad jag tror att man kanske i allmänhet är böjd att antaga, jag menar våra kantorer i de olika församlingarna. Om man ryckte upp dessa och ställde dem på ett högre plan, skulle man på så sätt möjligen kunna få till stånd orkestrar utan några som helst kostnader.

Jag vill således, ehuru jag erkänner saken vara ganska beaktansvärd, uttala den meningen, att detta är någonting, som bör anordnas på enskild väg eller åtminstone genom kommunerna själfva — något statsintresse finner jag det icke vara.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Troedsson: Ehuru jag för min del är intresserad af musik, kan jag ändå icke fatta, att detta skulle vara till någon afsevärd nytta, åtminstone på landsbygden. Om jag rätt förstod herr ecklesiastikministern, så sade han, att det var meningen att inrätta tio stycken orkestrar eller musikkårer. När vi nu veta, att vi ha cirka 2,400 landskommuner, huru mycket skulle då hvar och en af dessa musikkårer kunna uträtta på landsbygden? Skulle den kunna komma en gång om året, jag tror det inte — en gång hvartannat eller tredje år kanske. Jag undrar om icke detta ändå vore rent af bortkastade penningar.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Grefve Wachtmeister, Henning: För min del ber jag fa framhålla, att jag anser det skulle vara synnerligen beklagligt, om denna proposition blefve af Riksdagen afslagen, äfven om jag för min del helst sett, att Riksdagen beviljade det högre belopp, hvilket i särskild motion uti Andra kammaren är föreslaget, eller 37.000 kronor. Jag skall i allt fall nu inskränka mig till att yrka bifall till det belopp, som reservanterna i anslutning till Kungl. Maj:ts proposition föreslagit, nämligen 28,000 kronor.

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till hvad utskottet i nu föredragna ut-

låtande hemställt samt vidare därpå, att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservation; och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad.

*Anslag för
höjande af
musiklärovet.
(Forts.)*

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition af följande lydelse:

Den, som antager det förslag, som innefattas i den vid statsutskottets utlåtande nr 71 fogade reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet af den häröfver anställda omröstning befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 63;

Nej — 61.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 10 och 12 i denna månad bordlagda memorial och utlåtanden:

nr 72, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i en med fältläkarkårens omorganisation sammanhängande fråga,

nr 73, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående viss förmån för revisionssekreterare, som utnämnes till hofrättsråd, i fråga om ålderstillägg å hofrättsrådslönen samt en i ämnet väckt motion,

nr 74, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående visst förklarande i fråga om försäljning af fastigheten nr 19 i kvarteret Blasieholmen i Stockholm,

nr 75, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter Ulrika Dorotea Tillman och Hedvig Sofia Tillman, samt

nr 76, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf efter lägenhetsägaren Karl Andersson från Katrinelund å Sala stads område,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Om fördelning
af medel till
främjande af
nykterhet
m. m.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 10 och 12 innevarande maj bordlagda utlåtande nr 77, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående fördelning af medel till främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten I.

I anslutning till hvad Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ett blandadt civil- och ecklesiastik-ärende, i en den 7 april 1911 till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition, nr 199, föreslagit, hade utskottet i nu föredragna punkt hemställt, att Riksdagen måtte,

a) af de medel, som, jämlikt 25 § i kungl. förordningen angående försäljning af brännvin den 9 juni 1905, vore eller blefve afsatta för främjande af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder, anvisa bidrag för vissa af Kungl. Maj:t angifna ändamål att under de villkor, som af Kungl. Maj:t pröfvades lämpliga, utgå med föreslagna belopp, tillhoppa 163,900 kronor; samt

b) sedan berörda belopp, 163,900 kronor, äfvensom de af Riksdagen från ifrågavarande medel tidigare anvisade belopp utgått, utaf återstoden af de medel, som vore eller blefve afsatta för ifrågavarande ändamål, till Kungl. Maj:ts förfogande ställa ett belopp af högst 2,000 kronor för främjande på annat sätt af nykterhet och motarbetande af dryckenskapens följder.

Herr Ekman, Carl Gustaf: Som herrarna finna, ha vid detta betänkande fogats tvenne reservationer, af hvilka den ena, afgifven af herr Rydén vänder sig mot anslaget till den s. k. Flodakolonien, såväl i hvad detta afser bidrag till byggnadsändamål som beträffande uppehållandet af själfva verksamheten. Jag tror att det kan anföras rätt goda skäl för den uppfattning, åt hvilken denna reservation gifver uttryck, men jag vill dock icke här påyrka någon ändring i den af reservanten åsyftade riktningen.

Däremot hafva andra medlemmar af utskottet reserverat sig mot vissa delar af motiveringen. Denna reservation syftar på den punkt i motiveringen, där utskottet säger, att »utskottet finner det emellertid uppenbart, att, sedan numera brännvinsmedel hvarje år stå till disposition för nykterhetsintressets befrämjande, utvägen att för samma ändamål jämnasides med dessa medel uppföra anslag å riksstaten icke vidare böra anlitas». Utskottet intager ju genom detta uttalande den ståndpunkten, att några anslag till ändamål af denna art utöfver den i lag bestämda och för ändamålet anslagna procent af brännvinsmedlen icke böra ifrågakomma. Jag gillar för min del reservanternas uppfattning om att det icke är lämpligt att utskottet gör detta uttalande till sitt, och därför hemställer jag, att denna punkt måtte utbytas mot orden: »Utskottet kan emellertid ej heller tillstyrka, att det som begäres i dessa motioner skall utgå på extra stat» och att första delen af nästa punkt som nu lyder:

»Då utskottet i allt fall håller före», måtte få följande ändrade lydelse: »Då utskottet äfven håller före» och så samma lydelse som utskottet här använt. Jag tycker att det icke är lämpligt eller riktigt, att Riksdagen på det sättet uttalar sig om huru man vid senare riksdagar skall handla uti förevarande hänseende, hvarför jag hemställer om bifall till utskottets kläm men med den af mig nu föreslagna förändringen i motiveringen.

*Om fördelning
af medel till
främjande af
nykterhet
m. m.
(Forts)*

Herr vice talmannen: I motsats mot den föregående talaren anser jag och utskottets pluralitet med mig, att då så stora medel efter nu gällande regler som 163,900 kronor äro att disponera för befordrande af nykterheten, det också är skäl att uttala den mening, att så länge så stora medel stå till buds, icke direkta anslag därutöfver böra äskas eller beviljas.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Öfverläggningen ansågs härmed slutad, hvarefter herr talmannen yttrade, att, förutom beträffande motiveringen, hvartill han ville återkomma efteråt, i afseende å föreliggande punkt endast yrkats att utskottets hemställan skulle bifallas.

På gjord proposition biföll kammaren hvad utskottet i punkten hemställt.

Vidkommande härefter motiveringen, yttrade herr talmannen, vore därom yrkadt af herr *Ekman, Carl Gustaf*, att i stället för de å sid. 4 i det tryckta utlåtandet förekommande orden »Utskottet finner det emellertid uppenbart — — under sådana omständigheter och» skulle godkännas följande: »Utskottet kan emellertid ej heller tillstyrka, att det som begäres i dessa motioner skall utgå på extra stat. Då utskottet i allt fall» (o. s. v. lika med utskottet).

Härefter gjordes propositioner, först på godkännande af utskottets motivering, samt vidare på bifall till berörda yrkande; och förklarades den förra propositionen, hvilken förnyades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Punkterna II—IV.

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 10 och 12 innevarande månad vidlagda utlåtanden:

nr 78, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande af ett egnahemssamhälle för statstjänstemän å kronoegendomen 1¹/₈ mantal Mörby nr 1 Danderyds socken af Stockholms län,

nr 79, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af särskildt rekryteringsbidrag för fyllande af 1912 års stater,

nr 80, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående inlösen

af en underofficerskåren vid Gottlands infanteriregemente tillhörig byggnad å Visborgs slätt.

nr 81, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående användande af behållning å extra ordinarie anslagen till nybyggnader för kustartilleriets förläggning m. m.,

nr 82, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt officers- och underofficerskårer, hvilka åsamkas förlust i afseende å en del dem tillhöriga byggnader å mötesplatser,

nr 83, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående användande af allmänna besparingar å riksstatsens femte hufvudtitel till anläggande å flottans varf i Karlskrona af ett förrådshus med cisterner för råolja m. m., och

nr 84, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i staten för ordinarie tjänstemän och vaktmästare vid flottans pensionskassa.

biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

*Författnings-
förslag i
fråga om
sackarin.*

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets den 10 och 12 i denna månad bordlagda betänkande nr 24, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående införsel, tillverkning och försäljning af sackarin m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Under återopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver finansärenden för den 10 mars 1911 hade Kungl. Maj:t i en till Riksdagen aflåten proposition, nr 172, som hänvisats till bevillningsutskottet, föreslagit Riksdagen att antaga förslag till förordning angående införsel, tillverkning och försäljning af sackarin m. m., af den lydelse propositionen utvisade.

Vidare hade i en inom Andra kammaren af herr *Eriksson* i Grängesberg väckt motion, nr 360, hvilken likaledes hänvisats till bevillningsutskottets behandling, hemstälts, att Riksdagen måtte afslå Kungl. Maj:ts proposition, nr 172, med förslag till förordning angående införsel, tillverkning och försäljning af sackarin m. m.

Utskottet hade i detta betänkande på anförda skäl hemställt, att Riksdagen, med afslag å herr *Erikssons* i Grängesberg förevarande motion, II:360, måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition, nr 172.

Reservation hade afgifvits af herrar *Ericsson* i Ofvanmyra, *Olofsson*, *Eriksson* i Grängesberg, *Kobb* och *Wilson* med yrkande, att Riksdagen måtte afslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition, nr 172.

Herr *Pers*: Såsom synes har departementschefen sett denna fråga företrädesvis ur skattesynpunkt. Han säger, att genom införseln af sackarin för industriellt ändamål skulle staten gå för-

lustig $\frac{1}{2}$ miljon kronor årligen. Vidare betonas af chefen för finansdepartementet sockerindustriens och jordbrukets intresse. Siffror angifvas ej, men om staten genom ett sackarinförbud kan öka sina inkomster med $\frac{1}{2}$ miljon, så torde äfven sockertrusten göra sig räkning på en motsvarande vinstökning.

Sackarinets användning vid läskedryckstillverkningen anses vilseledande för allmänheten, som tror sig få en sockerhaltig vara, ehuru det icke är så, utan det är genom tillsatsen af sackarin, som sötman har erhållits. Särskildt har svenska bryggareföreningen ansett detta betänkligt. Utskottet lägger företrädesvis vikten på att bruket af sackarin föranleder illojal konkurrens och allmänhetens förvillande och att allmänheten bör skyddas härför. Men utskottet säger också, att 1902 års riksdagsskrifvelse i ämnet äger sin giltighet. I denna markerades att sackarinförbrukningen gjorde intrång på sockerindustriens berättigade intressen och utgjorde en våda för jordbruket, då stora delar af landet ägnade sig åt en lönande betodling. Utskottet afvisar tanken på att skydda allmänheten för att bli vilseledd om sina förbrukningsvaror genom lagbestämmelser om att sackarintillsats skulle angifvas å förvarings- eller transportkärlet med att utlandets erfarenhet ej skulle inbjuda till ett sådant steg. Ett sådant förslag föreligger icke och därför kan den synpunkten lämnas ur räkningen.

Motionären och reservanterna ha säkerligen sett frågan på samma sätt som chefen för finansdepartementet, nämligen som en skattefråga. Äfven jag ser frågan företrädesvis ur denna synpunkt, och då jag vet att staten tar in 19 miljoner i sockerskatt, så väger ej finansministerns skäl, att vi skulle få in ytterligare $\frac{1}{2}$ miljon, synnerligen mycket. Sockerskatten anses redan i mycket vidsträckta kretsar för hög, och man bör ej söka att pressa ut mera af folket på den vägen. Sockerindustrien och betodlarna äro heller knappast i det läget, att man bör komma dem till hjälp på detta sätt. Ett beskärande af sockertrustens intäkter vore hellre att rekommendera. Den indirekta beskattningen har verkligen kommit till den punkten, att vi ej böra gå längre. Tvärtom böra vi tänka på att lätta denna börda. Sockret kostar här i landet omkring 20 öre mer än i Danmark. Detta lilla land tar ändå in mellan 3 och 4 miljoner i sockerskatt och har en blomstrande sockerindustri. Det vore bättre att sänka sockrets skydd, som torde vara ungefär lika högt som sockrets tillverkningsvärde, och därigenom att förbrukningen kommer att stiga, skulle både jordbruket och sockerindustrien få en varaktigare hjälp och större lättnad, än som skulle inträda genom ett sackarinförbud.

Såsom jag ser saken, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet Swartz: Det var ett ganska intressant och i åtskilliga afseenden mycket signifikativt uttalande, som den siste ärade talaren här nyss hade. Här är det fråga om huruvida sackarinets skall tillåtas till användning fortfarande eller icke, och den

*Författnings-
förslag i
fråga om
sackarin.
(Forts.)*

*Författnings-
förslag i
fråga om
sackarin.
(Forts.)*

föregående talaren vände saken på det sättet: här är fråga om, huruvida sockerindustrien och jordbruket skola understödjas och huru man skall kunna bereda staten större inkomst af sockerskatten. Talaren såg således bort ifrån själfva det grundläggande för den kungl. propositionen och fäste sig uteslutande vid de påföljder, som kunde uppstå genom densammas antagande, samt gjorde dessa till motiv i stället för hvad de äro — konsekvenser. Det kan ju i ett visst fall vara ett ganska bekvämt sätt att argumentera, men det är dock ett sätt, hvilket, om dess verkliga halt blir påvisad, ej kan göra sig symnerligen gällande.

Saken är ju här den, att hufvudanledningen till att man ville hafva denna lagstiftning i afseende å sackarinet, hvilken Riksdagen själf begärt år 1902, var att man ville blifva kvitt de obehag, som användningen af detta medel medförde såväl för den lojala industrien som ock samt icke minst för allmänheten och ibland denna särskildt den minst bemedlade delen. Att därvidlag finansministern framhållit, att följden af ett upphörande af sackarinets användning blifver dess ersättande med socker, och att på grund däraf en större inkomst af sockerskatten samtidigt komme att tillföras statskassan, det torde kunna förlåtas honom, emedan han å ena sidan är finansminister och å den andra här kunnat åberopa det skäl, som Riksdagen i sin skrifvelse år 1902 satte i främsta rummet. Han har således här endast följt Riksdagens egen anvisning, och jag skulle gent emot den siste talaren vilja säga, att jag för min del anser, att ett belopp af 500,000 årligen till statskassan ingalunda är att förakta, utan har sin stora betydelse med hänsyn till de stora kraf, som ställas på densamma, hvilka sannerligen icke äro i diminuendo.

Hufvudsaken är emellertid, att man velat blifva kvitt det obehag, som sackarinets användande i allt högre grad visat sig medföra. Jag får säga här, att jag utan tvifvel långt förr skulle kommit med denna proposition såsom svar på Riksdagens skrifvelse år 1902, för den händelse icke statistiken gifvit vid handen, att under de år, som följde närmast efter denna skrifvelse och som lågo närmast före och närmast efter mitt tillträde till chefskapet för finansdepartementet, sackarinets användning minskats så högst betydligt mot hvad förut varit fallet, att man nästan kunde tänka sig, att den af sig själf kunde komma att försvinna, under hvilken förutsättning det ju ej tjänade något till med en lagstiftning. Emellertid har statistiken sedan visat, att sackarinförbrukningen är i ytterligare tilltagande, och då har det ej varit skäl att längre dröja med att framlägga en proposition. Man har också haft en särskild anledning att nu komma därmed, nämligen en speciell framställning från maltdrycks- och läskedrycksfabrikanter. Den omständigheten, att det skulle beredas de maltdrycksfabrikanter och de läskedrycksfabrikanter, som på samma gång äro bryggeriådkare, en fördelaktigare ställning gent emot deras konkurrenter än nu, då det är dessa bryggare förbjudet att använda sackarin vid tillverkning af svagdricka, under det att konkurrenterna hafva tillstånd att göra det, synes mig ej vara någon anledning att

därför ej vilja vara med om detta förbud, för den händelse man för öfrigt finner det vara väl grundadt. *Författningsförslag i fråga om sackarin.* (Forts.)

Att denna syn på saken från fabrikanternas sida, att det är skadligt, att sackarin fortfarande får användas, icke inskränker sig till bryggarnes krets, framgår ju tydligt af den petition, som här kommit herrarne litet hvar till handa från södra Skånes läskedrycksfabrikanters förening, hvilken sammanlagdt representerar icke mindre än 20 procent af hela tillverkningen af läskedrycker i landet, men hvilken förenings medlemmar icke tillverka några maltdrycker. Här föreligger således ej någon speciell bryggarnas önskan, utan en önskan från alla fabrikanter, som hålla på, att de skola kunna leverera en god vara utan att blifva utsatta för konkurrens med en dålig sådan.

Nu säges, att vi ej skola gå med på detta därför, att det fördyrar läskedryckerna, särskildt för de mindre bemedlade. Ja, nu får jag säga, att jag tycker, att det är en något egendomlig utgångspunkt detta, att blott tänka på, att, om en sak är billig, vi ej skola hindra dess användning, äfven om den är för dyr i förhållande till värdet. Så är förhållandet med de läskedrycker, som äro tillsatta med sackarin. Sackarin kan man ju precis ej säga är direkt hälsovådligt, men det saknar totalt allt näringsvärde. Emellertid är det mycket sött, mycket sötare än socker. Jag skulle därför vilja säga, att sackarin är en sådan där vara, som narrar tungan att låta magen tro, att den får någonting, som den icke alls får. Den får någonting, som är sötare än socker, men den får något, som icke har samma näringshalt, som om sötman vore framkallad af socker. Nå, säger man, det gör ju ingenting, man får det så mycket billigare. Hvad säga läskedrycksfabrikanterna och Skånska handelskammaren, som känna till förhållandena, om, att man får det billigare? Ja, visst är sackarin billigare, men ej är det konsumenterna, som få det billigare, utan det är fabrikanterna, det är mellanhänderna. Det förvånar mig därför, att från det håll, från hvilket opposition väckts, få höra, att man skall förfara på ett sätt, som länder fabrikanterna och mellanhänderna till förmån och bland fabrikanterna och mellanhänderna dem, som icke tillhöra de lojala kretsarna. Jag tror, att det verkligen finnes stora skäl för att göra någonting i denna sak och söka hindra fortsatt användande af sackarin i stället för socker.

Nå, säger man, då kan man ju göra på det sättet, att man gifver regler, hvarigenom det blir bestämdt, att den, som vill använda sackarin i sina varor, också skall på etiketten sätta ut, att de innehålla sackarin. Ja, det är precis den väg, som man gått i Tyskland. År 1898 började man i Tyskland lagstifta mot sackarinbruket, och man gick då just vägen att förbjuda användandet däraf, med mindre sackarinets förekomst tydligt angafs. Erfarenheten har emellertid visat, att man på den vägen ej kom någon vart. Användandet af sackarin var precis lika stort i alla fall. Det är en gång så. Och man fann, att ganska litet vore vunnet, för så vidt det ej rent af förbjödes att skaffa sig tillgång till sackarin och fortfarande använda sådant i läskedrycksfabrikationen. Med anledning däraf fann Tyskland det vara alldeles nödvändigt att slå in på en annan väg,

*Författnings-
förslag i
fråga om
sackarin.
(Forts.)*

just den väg, som här är fråga om, nämligen det absoluta förbudets — med undantag för tillhandahållande för medicinskt och tekniskt bruk genom apoteken. Tyskland slog in på denna väg genom en lag af år 1902, och med afseende på resultatet af denna lag, har Tysklands ombud vid en s. k. sackarinkonferens, som för något år sedan hölls, jag tror i Paris, förklaradt, att alla och icke minst allmänheten äro belättna med det tillstånd, som därefter uppkommit. På samma sätt har det gått i snart sagdt alla andra länder i Europa, där åtgärder, mer eller mindre kraftiga, vidtagits för att hindra bruket af sackarin. Min fulla öfvertygelse är, att, där åtgärderna tills vidare varit mindre kraftiga, de måste öfvergå till att blifva mera kraftiga, alldeles efter samma utvecklingsregler, som i Tyskland visat sig förefinnas.

Jag tror därför, att det finnes fullgoda skäl för att här bifalla Kungl. Maj:ts proposition, hvarigenom allmänheten slipper att, i den föreställning, att den får någonting helt annat och någonting nära på i samma väg som socker till lufs, i stället få sackarin, som icke har något annat värde, än att det som sagdt gifver smak af socker, men för öfrigt bedrager både magen och portmonnäen hos dem, som begagna sig af det. Jag hemställer därför om bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr Windahl: I likhet med hvad här nyss yttrats är jag för min del öfvertygad om, att sackarin ur hälsosynpunkt icke med skäl kan åtminstone i de mycket små kvantiteter, som det här i regel är fråga om, betraktas som direkt hälsovådligt att förtära. Men hvad som är alldeles säkert ådagalagdt är ju, att det icke har det minsta näringsvärde, och likaså har man ej något skäl att som motionären gjort tillägga det sådana egenskaper, som kunna gifva det namn af krydda. Genom den prisbillighet, som det nu fått, och på grund af dess egenskap att äfven i mycket minimal kvantitet gifva åt ämnen, som det blandas med, en söt eller rättare sötaktig smak, har det emellertid blifvit mycket användt, särskildt i läskedrycksfabrikationen. Då jag varit rätt mycket i tillfälle att se, huru denna, om jag så må säga, sämre läskedryckstillverkning kan uppstå och bedrivas i bygderna, vill jag särskildt be att få påpeka denna sida af saken.

Här uppstå ute i bondbyarne litet hvarstades s. k. läskedrycksfabriker, där man begagnar sig af sackarin i stället för socker och sirup och af konstgjorda essenser i stället för vanliga, naturliga bärsafter, och denna fabrikation bedrivs oftast af personer, som hafva ytterligt litet reda på verklig läskedryckstillverkning, dels i lokaler och under förhållanden, som emellanåt äro mycket osnygga både hvad rengöringen af kärl, flaskor o. s. v. beträffar och hvad personalen själf beträffar. Dessa läskedrycker göra ju icke alls skäl för namnet, men de gå åt ute i bygderna till pris, som icke alls stå i rimligt förhållande till prisen på de ingredienser, som finnas däri. Ur hälsosynpunkt äro sådana läskedrycker mycket både underhaltiga och till och med emellanåt farliga, och denna industri anser

jag för min del därför icke alls vara något skäl att uppmuntra; tvärt om, både ur hälso- och ekonomisk synpunkt bör det göras något däremot, ju förr dess hellre, ty dessa s. k. läskedrycker hota att i längden helt och hållet undantränga den enda naturliga läskedrycken, nämligen naturligt, rent och friskt vatten.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hammarström: Efter det anförande, som hållits af herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, kan jag fatta mig helt kort. Skälen för en sackarinlagstiftning äro ju af flerehanda och tämligen olika slag. Det är mer eller mindre en smak-sak, i hvilken ordningsföljd man vill låta dem framträda. I den kungl. propositionen har nu den statsfinansiella sidan samt jordbrukets och sockerindustriens intressen fått en framskjuten plats, och anledningen därtill har ju angifvits af herr statsrådet, då han erinrat att i Riksdagens skrivelse år 1902 denna ordningsföljd iakttogs. Då emellertid af motionen, som nu är väckt i detta ärende, framgick, att förslaget kunde få en så att säga misstänkt färg, genom att industriella hänsyn skötos i förgrunden, har utskottet låtit sig angeläget vara att framhålla den synpunkt, som enligt utskottets förmenande vore den viktigaste vid frågans bedömande. Det är just den, som är angifven på sid. 10 i utskottets betänkande, där det betonas, att under det nuvarande tillståndet allmänheten vilseledes och en illojal konkurrens äger rum. Enbart hänsyn härtill har synts utskottet kunna vara afgörande för bedömandet af frågan och böra leda till, att den kungl. propositionen vunne Riksdagens bifall.

Emellertid synes det väl vara ganska riktigt, att man icke heller lämnar de öfriga synpunkterna å sido, utan att man beaktar såväl den statsfinansiella sidan som äfven jordbrukets och sockerindustriens intressen i frågan och icke heller bortser från de öfriga näringar, som beröras af denna lagstiftning. Det tillfälliga utskott inom Andra kammaren, som år 1902 beredde denna fråga, framhöll ju också särskildt dessa synpunkter. Och om jag nämner, att utskottets ordförande var herr Fritjuf Berg, att i utskottet vidare sutto bevillningsutskottets nuvarande vice ordförande herr K. G. Karlsson i Göteborg, herr Ericsson i Vallsta med flere, finns det väl ingen anledning att tro, att det var något sockerindustri- eller annat industriellt intresse, som obehörigt influerade på utskottets utlåtande.

Jag anser mig icke vidare behöfva uppehålla mig vid de skäl, som tala för bifall till det kungl. förslaget. Endast en enda synpunkt skall jag be att ytterligare få framhålla, och det är, att med den brist på bestämmelser i fråga om näringsmedelskontroll, som råder här i landet, det torde få anses välbetänkt att taga ett steg framåt mot ett bättre sakernas tillstånd på detta område, när ett sådant tillfälle som detta nu erbjuder sig.

Jag tillåter mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets betänkande.

*Förslagnings-
förslag i
fråga om
sackarin.
Forts.)*

Författnings-
förslag i
fråga om
sackarin.
(Forts.)

Herr Pers: Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet riktade en anmärkning mot mig, att jag skulle tagit upp en bifråga och ställt den i förgrunden i stället för hufvudfrågan. Emellertid medgaf herr Hammarström, att den statsfinansiella synpunkten af Kungl. Maj:t skjutits i förgrunden i propositionen, och när så är förhållandet, torde det förlåtas mig, om jag tog upp den sidan af saken.

Herr Hammarström ville urgera, att något obehörigt industriintresse icke gjort sig gällande här. Ja, det har väl ingen påstått. Det är naturligtvis icke obehörigt, att sockerindustrien försöker att göra sig gällande och vill komma i besittning af de fördelar, som den rimligtvis kan få af Riksdagen. Det torde icke gärna kunna frångås, att denna bisak i realiteten blir hufvudsak. Läget är sådant, att Kungl. Maj:t och Riksdagen hafva utvecklat den indirekta beskattningen så hårdt, att en dylik fråga riktar den allmänna uppmärksamheten på sig på ett sådant sätt, att just detta träder i förgrunden.

Hvad det beträffar, att denna lag skulle skydda folkets hälsa, är det väl ändå fråga om, huruvida icke den andra vägen, nämligen en bestämmelse om, att närvaro af sackarin skulle angifvas på etiketten i förvaringskärl, ändå vore den riktiga. De utländska erfarenheter, som man åberopat sig på, härröra väl ändå — jag vågar ej säga det bestämdt, ty jag är ej kännare på området — från länder, där sockret icke är så beskattadt, som här i Sverige är fallet. Vår erfarenhet i fråga om margarinet tyder på, att lagstiftningen kan finna utvägar till att skydda allmänheten mot sådana där förfalskningar. Skola vi skydda folkhälsan, som denna lag skulle afse att göra, hemställer jag, huruvida vi icke böra tänka på den saken t. ex. genom att minska sockrets pris och därigenom lätta en ökad användning af socker. Det skulle säkert befordra folkhälsan i långt högre grad än den här lagen. Och skall man se till folkhälsan, så snart det gäller varor, som bedraga magen, såsom uttrycket har fallit, få vi säkert tänka på en hel del andra varor än dessa läskedrycker, hvilkas näringsvärde i allt fall nog är försvinnande litet. Jag tänker, att det icke är så stor skillnad på näringsvärdet i en flaska sockerdricka, om det är någon smula socker i den eller icke. Det är en läskedryck, man sitter vid den och språkar, man svalkas af den, om också kanske endast af vattnet och af att få prata en stund, men knappt är näringsvärdet det väsentliga i en flaska läskedryck. Jag tror, att allmänheten fäster sig vid den här frågan, alldeles som herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, företrädesvis ur skattesynpunkt, och därför blir lagen ej välkommen.

På dessa grunder tillåter jag mig att vidhålla mitt yrkande.

Rop på proposition hördes nu.

Herr Wester: Den föregående talaren såg denna fråga utslutande från skattesynpunkt och ur synpunkten, att sackarin i

många fall skulle kunna ersätta socker. Så är visst icke förhållandet. Om man ser tillbaka på den tid, då Riksdagen skref och begärde en förordning i detta hänseende, hur var då förhållandet? Jo, man införde då för 115,000 kronor sackarin i landet. Året därpå beslöt Riksdagen förbud emot att använda sackarin i bryggerierna. Detta hade till följd, att sackarinimporten minskades från ett värde af 115,000 kronor till 2,700 kronor. Häraf framgår ju tydligt, att sackarinet den tiden förnämligast användes i bryggerierna och att det där icke ersatte socker utan malt. Det är en sak. En annan sak är naturligtvis den, att man icke skall genom ett billigt smakmedel söka förleda allmänheten att använda sackarin, då detta icke har något som helst näringsvärde.

Jag vill som sagdt erinra om, att denna fråga icke är uteslutande en skattefråga, utan framför allt en fråga om att skydda folkhälsan och förhindra illojal konkurrens.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr talmannen, att i afseende på förevarande betänkande yrkats, dels att hvad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle bifalla den vid betänkandet fogade reservation.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning af bevillningsutskottets den 10 och 12 i denna månad bordlagda betänkanden:

nr 25, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i 8 och 50 §§ af förordningen den 18 september 1908 angående stämpelafgiften,

nr 27, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående rätt att hos statskontoret erhålla upplysning i fråga om skyldighet att utgöra stämpelafgift, och

nr 28, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse af 20 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt m. m.,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

På framställning af herr talmannen beslöts att till aftonsammanträdet uppskjuta behandlingen af återstående ärenden på föredragningslistan.

Anmäldes och bordlades.

statsutskottets memorial och utlåtanden:

nr 85, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande af förslag till aflöningsreglemente för tjänstemän vid statens vattenfallsverk,

nr 86, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående reglering af löneförhållandena vid väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m.,

nr 87, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående de medel, af hvilka pensioner, som jämlikt lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehafvares rätt till pension komma att beviljas befattningshafvare i patent- och registreringsverket samt vid tullverket äfvensom i försäkringsinspektionen, skola utgå,

nr 88, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anläggande af ett statens kraftverk vid Älfkarleby, och

nr 89, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens femte hufvudtitel;

sammansatta lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1, i anledning af *dels* Kungl. Maj:ts propositioner nr 70 med förslag till lag om ändrad lydelse af 1 kap. 2 § i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom äfvensom om ändringar i och tillägg till 4 kap. samma lag m. m. samt nr 68 med förslag om ändring i och tillägg till grunderna för förvaltningen af vissa kronan tillhöriga vattenfall, *dels ock* en i anledning af sistnämnda proposition väckt motion;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 110, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stadga om skjutsväsendet jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 111, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående visst undantag från gällande bestämmelser om tiden för skjutsentreprenader;

äfvensom

andra särskilda utskottets utlåtande nr 2, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition nr 200 angående ordnande af undervisningen i arkitektur vid konsthögskolan m. m., samt i anledning af inom Riksdagen väckta motioner i ämnet.

Kammaren åtskildes kl. 4,12 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.